

Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova

Selo Delovi nalazi se oko 12 km jugoistočno od Koprivnice (zračnom linijom), u plodnoj pjeskovitoj ravnici sjeverno od Bilogore, na cesti između Novigrada Podravske i Hlebina. U okolici nalaze se manja uzvišenja, na kojima se najčešće nailazi na tragove nekadašnjih naselja.

Rekognosciranje tih terena započela je Sonja Kolar prije dvadesetak godina¹, a prvo iskapanje na lokalitetu Poljane I proveo je Muzej grada Koprivnice (voditelj S. Kolar) 1974. godine. Tom prilikom otkriveni su dijelovi podnice jedne nadzemne kuće i četiri jame². Početkom 1982. godine Muzej je morao hitno intervenirati na lokaciji koja je odobrena za gradnju »Podravkine« Farme za tov junadi (lokalitet Grede I, Sl. 1) gdje je zaštitnim istraživanjima ustanovljeno postojanje 49 objekata³ (Sl. 1). Krajem 1983. godine provedena su zaštitna iskapanja na širem području lokaliteta Poljane I, prilikom iskoličivanja trase za plinovod. Tom prilikom su u sondi III konstatirani dijelovi jednoga ognjišta i tri jamska objekta⁴. Pri novijim istraživanjima rekognoscirani su i neki od brojnih okolnih lokaliteta, formiranih kao niske pješčane dine, u čijim centralnim dijelovima se nalaze svjetlija mjesta s nalazima, dok su između njih tamni nizinski dijelovi (vjerojatno nekadašnja, barem djelomično, močvarna mjesta). To su lokaliteti Grede II-VII, Poljane II-III, Beljevine I-II, Keljače, te trase cesta (od kojih je ona koja vodi iz blizine Poljana II prema Gredama VII građena najkrupnijim kamenom i najpouzdanija je): v. Sl. 6. Vidljivo je da se, izuzev lokaliteta Grede (nadmorska visina prije niveliranja za Farmu: 129 m) i donekle Grede V, radi o izuzetno niskim uzvisinama. Shvatljivo je da je jedan dio tih uzvisina smanjen dugogodišnjim oranjem (na ovim lokacijama radi se, izuzev Grede VII, isključivo o njivama koje su vlasništvo SOUR-a »Podravka«), koje je ponegdje duboko i do 40-50 cm. Međutim, osnovni odnos između visina pojedinih lokaliteta ostao je približno isti kao nekada.

BRONČANO DOBA (18-8. stoljeće prije naše ere)

Nekoliko površinskih nalaza i nalazi iz nepouzdanin jamskih objekata na lokalitetu Grede I (objekt 24 nije imao sasvim jasne obrise, a zbog smrznute zemlje nismo mogli pouzdano utvrditi niti prave dubine pojedinih dijelova toga objekta) mogli bi pripadati razdoblju eneolita, ali to zasad ne možemo pouzdano tvrditi. Pouzdano najstariji nalazi s lokaliteta oko Delova pronađeni su na lokalitetu Poljane I (T. 1/1-6)⁵. Keramika je iznutra sivo-plavkaste, a izvana crvene do smeđe boje, relativno dobro oblikovana. Ornamenti su isključivo plastične aplikacije: po jedna kosa gredasta ispod ruba (T. 1/1,4), vertikalna i horizontalna gredasta isjeckana (T. 1/6), tri vertikalne gredaste iznad prijeloma bikonične zdjele (T. 1/3), te dugmetaste aplikacije (T. 1/2,5). Osim keramičkih nalaza pronađene su i kamene sjekire s rupom za nasad drške⁶. Kako smo na drugome mjestu istakli, ovaj materijal bi trebalo datirati u rano brončano doba jer ima vrlo dobre analogije u Szöreg-tipu Perjamoš (Moriš, Maroš) kulture, koja također često na posudu primjenjuje vertikalne ili kose rebraste plastične aplikacije⁷. Dio vertikalnih plastičnih aplikacija ima analogije u vinkovačkoj kulturi⁸. Dugmetasti plastični naljepci karakteristični su također za vinkovačku kulturu⁹. Sudeći po stanju istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (dalje SZH) zasad se može konstatirati ovaj slijed kultura na početku brončanog doba: 1. najkasnija faza vučedolske kulture (lokalitet Rudina I)¹⁰; 2. razvijena vinkovačka kultura (lokalitet Drljanovac)¹¹; 3. kasna vinkovačka kultura s elementima

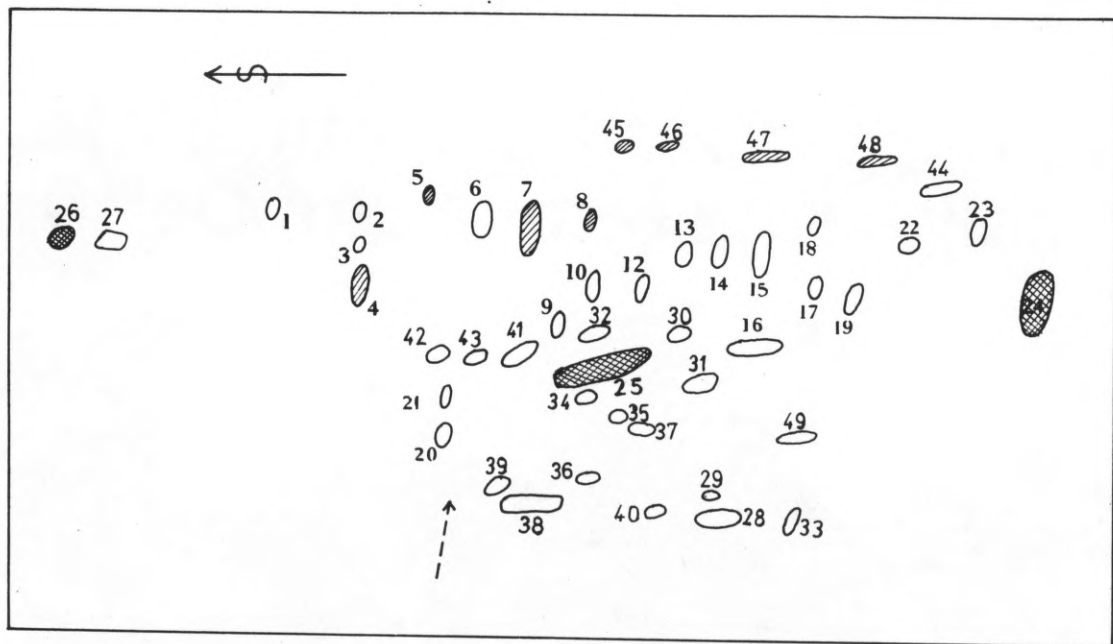
Perjamoš-kulture (lokalitet Delovi-Poljane I); 4. lokalna varijanta Kisapostag-kulture (zasad je najkarakterističniji predstavnik lokalitet Cazma-Radinac)¹²; licenska keramika s importom sjeverne panonske inkrustirane keramike (najkarakterističniji je predstavnik lokalitet Koprivnički Ivanec-Piškovnica)¹³. Analogije s Perjamoš-kulturom i utjecaji iz toga smjera sasvim su logična pojava jer se u ovom slučaju radi o istome kulturnom kompleksu, kako je to u novije vrijeme ispravno uočio i naglasio M. Garašanin (kompleks kultura Vinkovci-Belotić-Perjamoš-Bubanj Hum III)¹⁴, koji je kompleksu Vinkovci-Somogyvár, izdvojenom od S. Dimitrijevića¹⁵, dodao i Perjamoš-kulturu koja je nesumnjivo vrlo srodna kulturna pojava u istovremenim ranobrončanodobnim zbivanjima. Naš materijal s Poljana I vjerojatno treba datirati u 18. stoljeće prije naše ere¹⁶.

Srednjemu brončanom dobu mogao bi pripadati dio materijala s lokalitetu Poljane II. Ondje je pronađen jedan rubni ulomak amfore ili šalice s ravnim izvijenim obodom, kojije ornamentiran s unutarnje strane žljebljenjem grublim kosim linijama. Ostali materijal nije dovoljno karakterističan. Ovaj ulomak ima približne analogije u materijalu kasne panonske inkrustirane keramike, ali se po izradi ne može bez rezerve pribrojiti toj kulturi¹⁷.

Već je ranije na lokalitetu Poljane I uočeno postojanje keramike koja bi se mogla pripisati kasnobrončanodobnoj kulturi polja sa žarama¹⁸. Kasnoj fazi te kulture pripada i dio materijala s lokaliteta Grede I. U objektu 26 pronađeno je nekoliko atipičnih ulomaka keramike, uz koju se nalazila i fragmentirana brončana narukvica ornamentirana kratkim zarezima u nizu (T. 1/7). Analogije takvim jednostavnim narukvicama nalazimo na više lokaliteta: npr. Ripać¹⁹, Pobrežje²⁰, Prügy²¹, Ljubljana²² itd.

U objektu 25, koji je zapravo vrlo dugačka zemunica (u istraženoj dijelu duga oko 20 metara – Sl. B) pronađen je drugi brončani predmet iz ovoga razdoblja. To je brončana igla s vazastom glavicom i zadebljanjem ispod nje, te tankim urezanim V-ukrasom u tri horizontalna niza ispod zadebljanja (T. 2/1). Približne analogije ovakvim iglama nalazimo na nekoliko lokaliteta: Pobrežje²³, Benkovac²⁴, Zemun²⁵, Podobli²⁶, Donja Dolina²⁷, Ostrožnik pri Mokronogu²⁸, Krupače²⁹ itd. Svakako je značajno da se takva igla (doduše, nešto većih dimenzija) nalazi u zatvorenoj grobnjoj cjelini na lokalitetu Ostrožac kod Cazina. B. Raunig datira tu cjelinu u završetak Ha B-2 vremena³⁰. Smatramo da i naša igla datira materijal iz zemunice u to vrijeme, tj. vjerojatno na prijelaz brončanog u željezno doba, ili u apsolutnim datumima na prijelaz 9. na 8. stoljeće p.n.e.³¹

Keramički materijal iz objekta 25 vrlo je brojna i karakteristična. U zemunici je pronađeno nekoliko ulomaka posuda ornamentiranog lažnim vrpčastim ukrasom (T. 2/12), ponekad i s unutarnje strane oboda. Vrpčasti ukras se također javlja u Ha-B vremenu³², kao i bubuljičasti barbotin (T. 3/6)³³, pa nam to, zajedno s iglom, samo potvrđuje gornju dataciju. Fino posuđe iz ovoga objekta je crne, sive, crvene i smeđe boje. Od oblika prepoznatljive su šalice s drškom koja prelazi obod ili bez nje (T. 2/5, 11, 13, T.3/13)³⁴, amforice s facetiranim drškicama (T.1/12)³⁵, zdjele s uvučenim i turbanasto ili okomito nabrenim obodom (T. 2/2, 3, 9, T. 3/1,4)³⁶, nenarebrane zdjele s uvučenim obodom (T. 1/9)³⁷, dublje zdjele (terine) s izvijenim obodom oštro odvojenim od tijela i ponekad facetiranim (T. 1/8, T. 2/7, T. 3/5, 10, 12)³⁸, bikonične zdjele (T. 2/4)³⁹, bikonične, horizontalno

Slika 1. Skica rasporeda objekata na lokalitetu Delovi-Grede I, iskopanje 1982. god. (Fundort Delovi-Grede I, Ausgrabung im J. 1982.)

narebrene i žljebljene zdjele (T. 3/7)⁴⁰, lončići s facetiranim i malo izvijenim obodom (T. 2/10, T. 3/8)⁴¹, bombasti lončići s kratkim cilindričnim vratom (T. 3/2)⁴², te veliki pitosi za spremanje zaliha hrane (Sl. 2)⁴³. Osim spomenutih ornamenata, fino posuđe ornamentirano je ponekad ravnim gredastim aplikacijama sa zarezima (T. 2/10)⁴⁴ ili bez zareza (T. 3/10), polulunarnim gredastim aplikacijama, žljebljenjima (T. 3/7), te urezanim snopovima crta (T. 3/3)⁴⁵. Grubo posuđe je sive, crvene, smeđe ili oker boje. Oblici grubog posuđa: lončići neravnih stijenki i uvučenog gornjeg dijela (T. 1/10, T. 2/8, T. 3/11)⁴⁶, terine neravnih stijenki (T. 1/11, T. 2/14)⁴⁷, terine-lončići s plastičnom gredastom aplikacijom i otiscima prsta (T. 2/6)⁴⁸, lonci s kaneliranim barbotinom (T. 1/14)⁴⁹, zdepasti lonci neravnih stijenki s horizontalnim nizom otisaka jagodice prsta (T. 1/13)⁵⁰, te obične zdjele.

U ovaj period treba datirati i veći dio nalaza u objektu 24, gdje se među finom keramikom nalazi i crna glačana keramika, ornamentirana snopovima linija omeđenim kapljicaštim zarezima⁵¹. Ovdje su pronađeni i kameni batovi, slično kao na lokalitetu Farkašić – P⁵².

Svakako treba napomenuti da je na lokalitetu Poljane I ranije pronađena brončana šuplja sjekira-kelt (nestala je još na terenu)⁵³, što bi moglo ukazivati na početke metalurgije na ovom terenu još u vrijeme kasnog brončanog doba. U svakom slučaju, velika količina šljake, koja se nalazi na gotovo svim lokalitetima (naravno, u različitoj količini), rjeđo govori o jakom radioničkom metalurgijskom centru. Teško je, međutim, izuzet za razdoblje srednjega vijeka, dokazati u kojim vremenima je bila ova djelatnost najrazvijenija.

STARIJE ŽELJEZNO DOBA (8-2. stoljeće prije naše ere)

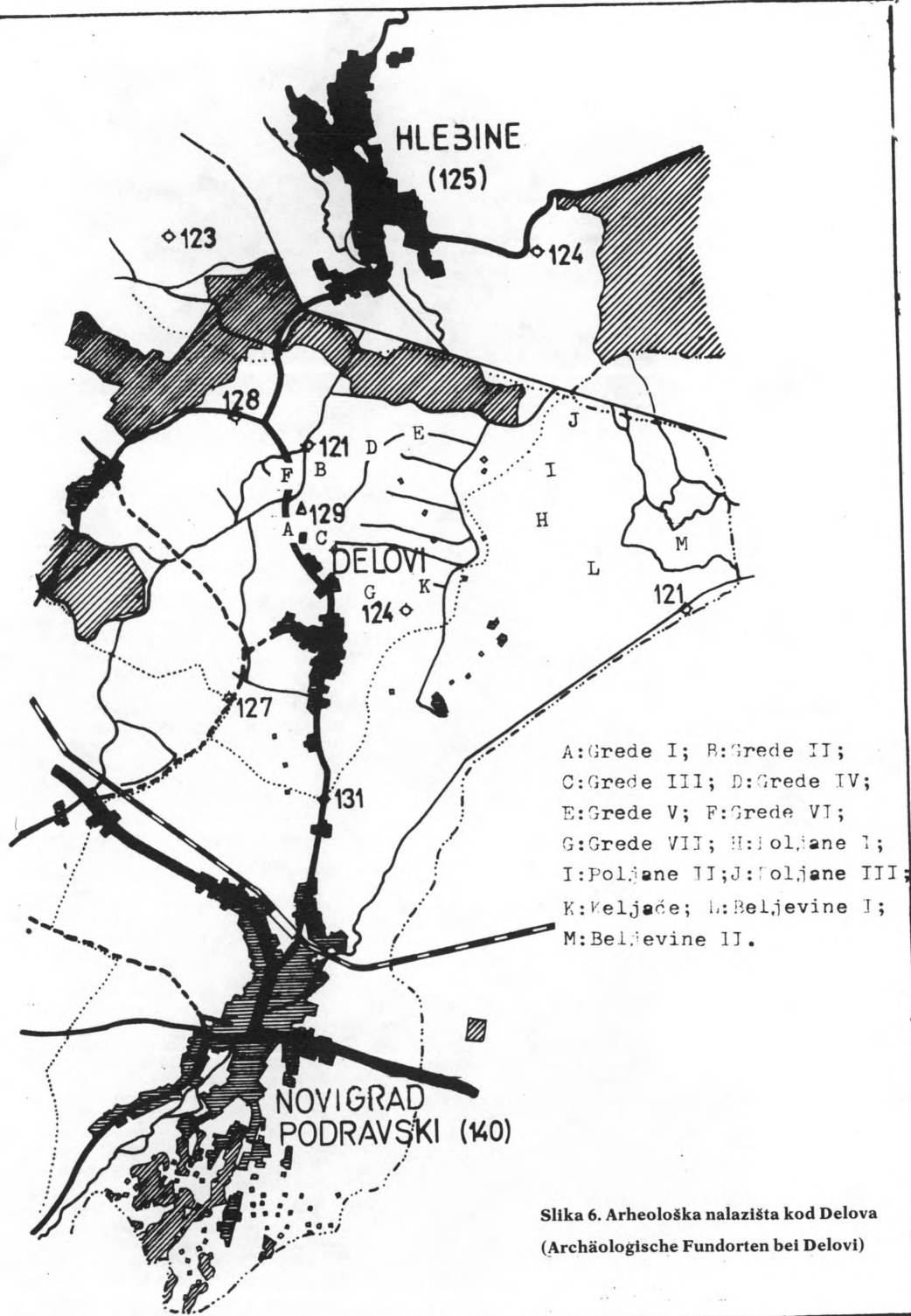
Razdoblju starijeg željeznog doba pripadaju na lokalitetu Poljane I jame 1, 2 i 3 sa iskopanja 1974. godine. Materijal s toga iskopanja publiciran je ranije, te se nećemo detaljno osvrnuti na nj⁵⁴. Godine 1983. otvorena je zaštitnim iskopanjima površina od 185 m², ali je ostataka objekata bilo jedino u sondi III (veličine 5x10 m)⁵⁵. U sondi III (Sl. C) sva četiri djelomično iskopana objekta pripadaju također starijem željeznom dobu (ognjište, jama IS, jama SZ i jama JZ). Donji dio jama nabijen je ili blatom

ili pečenom zemljom (debljine oko 40 cm). To je učinjeno očito stoga što se ispod dna jama nalazi miješani sloj žuto-sivoga pijeska, a na nešto većoj dubini i sloj riječnoga šljunka (Sl. 3).

Fina keramika iz sonde III ima u fakturi primjese pijeska a na dijelu posuda se s unutarnje strane primjećuju tragovi dotjerivanja prevlačenjem nekim predmetom horizontalnim smjerom. Izvana se zapaža i premazivanje crnom bojom, koja se otiere, a ponekad i kosim urezanim linijama uz bijelo bojenje (T. 4/7)⁵⁶. Posuđe je uglavnom crvene, smeđe, sive i crne boje. Oblici su: zdjele s uvučenim obodom ponekad facetirane, ali najčešće bez facetiranja (T. 4/4,14)⁵⁷, lonci (pitosi) s blago horizontalno narebranim izvijenim obodom (T. 4/2)⁵⁸, posude s udubljenim dnom⁵⁹, lončići (T. 4/11)⁶⁰, čaše ili šalice (T. 4/10)⁶¹, lonci (pitosi) s facetiranim unutarnjim dijelom vrata (T. 4/3)⁶², lonci (pitosi) s približno cilindričnim vratom (T. 4/1,8)⁶³, lonci (pitosi) sa zaravnjenim obodom (T. 4/5)⁶⁴. Gruba i prijelazna keramika ornamentirana je različitim lučnim ili horizontalnim plastičnim aplikacijama s otiscima prsta⁶⁵, rjeđe tankim barbotinom, ponekad narebranim prevlačenjem prstiju ili grančica⁶⁶. Oblici grubljeg posuđa su: lončići-vrčići s jednom ili dvije drške na vratu (T. 4/6)⁶⁷, lonci s izvijenim zadebljanim ili zaravnjenim obodom⁶⁸, lončići na nožici (T. 4/12)⁶⁹, zdjele s malo izvijenim rubom (T. 4/13)⁷⁰, šalice⁷⁰. Pronađeni su i ulomci različitih utega (piramidalnih i bikoničnih), te okruglih kolutova. Nađena je i veća količina izgorjena kućnog maza s tragovima pruča ili stupova.

Godine 1974. su u objektima starijega željeznog doba pronađeni i lonci s drškama na vratu⁷¹, situlasti grubi lonci⁷², bombasti lonci⁷³, poluloptaste zdjele⁷⁴, lonci s cilindričnim vratom i oštro odvojenim trbuhom, te udubljenjem na trbuhu⁷⁵, a izvan objekata i lonci sa širokim zaravnjenim obodom⁷⁶ itd.

Kako je uočio J. Dular, gotovo sva naseobinska halštatska (stariježeljeznodobna) keramika je pečena oksidacijskim postupkom⁷⁷, te nas ne treba čuditi mala količina fine crne keramike na Poljanama I. Ipak, moramo naglasiti da se keramika donekle razlikuje od materijala s lokaliteta Farkašić P kod Koprivnice, gdje je u jednoj iskapanoj jami prisutna i veća količina glačane i žljebljene keramike⁷⁸. S druge strane, ovo posuđe je

Slika 6. Arheološka nalazišta kod Delova
(Archäologische Fundorten bei Delovi)

prilično srodno materijalu završne kulture polja sa žarama s obližnjeg lokaliteta Grede I (v. naprijed). Moguće je da je ova razlika kronološka, tj. da lokalitet Farkasić P valja datirati niže od Poljana I, kako bi se to, prema analogijama s istočnim dijelom sjeverne Jugoslavije, moglo očekivati⁷⁹. U tom slučaju ovaj bi materijal zbog njegova karaktera vjerojatno trebalo datirati između 8. i 6. stoljeća prije naše ere⁸⁰.

MLADE ŽELJEZNO DOBA (2. stoljeće p.n.e. – 1. stoljeće n.e.)

Prilikom iskapanja lokaliteta **Poljana I** godine 1974. konstatirani su i objekti kasnoga latena (kasne faze mlađega željeznog doba), koji se mogu datirati od završetka 2. stoljeća p.n.e. do u 1. stoljeće n.e. To su bili kuća 1 i jama 4⁸¹. U jami 3 pronađena su dva latenska ulomka, od čega je samo jedan rađen na lončarsom brzorotirajućem kolu (T. 7/1-2). Međutim, taj materijal je u jami 3 dospio slučajno, prilikom kasnijega naseljavanja, jer se u njoj nalazi inače materijal starijega željeznog doba. U jami 4 nalazila se i keramika ornamentirana češljastim ornamentom, što je karakteristika kasnog latena⁸². Osim toga, u toj jami pronađeno je uobičajeno latensko posuđe (T. 7/3-6). Površinski materijal također je brojan (T. 7/7-12). Zanimljivo je da je među njima jedna drška crvene boje, tipično antičkog oblika (T. 7/9), što nam, uz prisustvo crvene keramike⁸³ uz onu uobičajene i tipične sive i crne boje, može sugerirati završetak egzistencije naselja u doba rimske okupacije, tim prije jer se na lokalitetu inače ne nalazi antička keramika.

Nalazi i objekti kasnoga latena konstatirani su i na lokalitetu **Grede I**. To su objekti 4, 5, 7, 8, 45, 46, 48, a najvjerovatnije i objekt 47. Objekt 4 je jama, koja je u sačuvanom dijelu bila duga oko 5 m, sačuvana širina je oko 2,5 m, a dubina joj je 1,80 m. Vjerojatno je imala stambenu funkciju. U ovoj objektu pronašli smo mnogo keramike, tri fragmentirane bronzane fibule (T. 5/2-4), jednu željeznu sjekiru s otvorom za dršku na gornjoj strani (T. 5/1) i ulomak željeznog noža (T. 5/5). Ulomci fibula sa širokim navojem i profiliranim nožicom savijenom unatrag (tzv. fibule tipa Jarak: T. 5/4, vjerojatno i 3) imaju analogije na više strana: Karaburma (grob 110)⁸⁴, Zemun⁸⁵, Kovin⁸⁶, Jarak⁸⁷, Metlika (grob 22)⁸⁸, Obrenovac⁸⁹, Roje (grobovi 38 i 40)⁹⁰, Dobova⁹¹ itd. Fibula jednostavnije izrade, samo sa dva navoja sa svake strane luka i dva zadebljanja na luku (T. 5/2), također ima približne analogije na više strana: Liptovska Mara⁹², Picugi⁹³, Donja Dolina⁹⁴ itd. Željezna sjekira s otvorom na dršku na gornjoj strani starijega je porijekla, a analogije joj nalazimo na lokalitetima Maña (grob 142)⁹⁵, Vatin⁹⁶, Zemun⁹⁷, Karaburma (grob 50)⁹⁸, Donja Dolina⁹⁹, Mokronog (grob 11 i grob 5)¹⁰⁰, Roje¹⁰¹ itd.

Keramčki materijal iz objekta 4 ima uobičajene opće karakteristike latenskog razdoblja. Pretežno se radi o sivim ili crnim bikoničnim širim zdjelama s naglašenim trbuhom i zadebljanim obodom, rađenim na brzorotirajućem kolu (T. 5/6-8, 10, 12-13)¹⁰², loncima ili terinama s izvijenim i zadebljanim obodom, ponekad ornamentiranim češljastim urezivanjem ili vertikalnim žljebljenim linijama (T. 5/11)¹⁰⁴, različitim drugačijim loncima, tanjurima itd.

Objekt 7 je jama, u sačuvanom dijelu dugačka 14 m, u sredini duboka oko 1,30 m (ta dubina je u dijelu dugom 4 m), sasvim očito stambeni objekt (Sl. 4). Zbog karaktera zaštitnih zahvata u početku radova širina ovih objekata je uvijek oko 2 m (radi se, naime, o toliko širokim trakama zemlje koja nije uništena, dok je između toga uništen dio od cca 4 m, dubine oko 2 m, radi niveliranja), a nije pouzdana ni orijentacija objekata (osim onih kasnije kopanih). U ovoj jami pronađen je željezni srp (T. 6/4), ranije, zbog maloga broja analogija, krivo pripisan srednjemu vijeku (naime, postojala je mogućnost da je s površinskog sloja upao dolje u vrijeme naseljenja u srednjemu vijeku),¹⁰⁵ koji ima analogije u Posočju,¹⁰⁶ zapadnom Srijemu¹⁰⁷, području Delmata¹⁰⁸. Pronađen je i željezni klin (T. 6/3), dio nekog većega željeznog predmeta, vjerojatno rala (T. 6/2)¹⁰⁹ i strugalo (T. 6/1). Posuđe je uobičajeno: široke bikonične zdjele s izvučenim trbuhom i različito profiliranim obodom (T. 6/5, 8, 9, T. 7/14), lončići sa žljebljenom imitacijom češljastog ukrašavanja ili bez njega

Slika 2. Veliki pitos za spremanje hrane, objekt 25, Delovi-Grede I/1982.

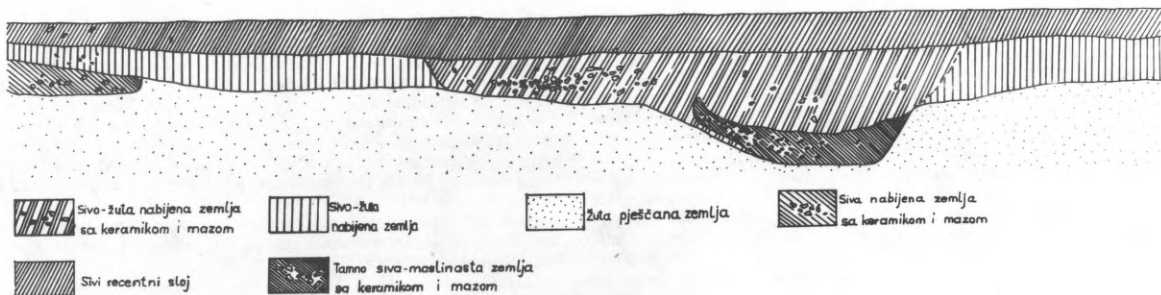
(T. 6/6, T. 7/13, 15), tanjuri, lonci itd. U oba ova objekta (objekt 4 i objekt 7) nalazila se grafitirana keramika, kao i crveno posuđe. Crveno posuđe datirano je, kako je naprijed rečeno, u drugu polovicu 1. stoljeća p.n.e., pa tako imamo (uz postojanje fragitirane i češljaste keramike, te fibula) vrlo dobar oslonac za precizno datiranje ovih objekata.

Kako je vidljivo po analizi materijala, prije svega keramičkog, ovdje, kao uostalom i u cijelom sjeverozapadnoj Hrvatskoj, manjkaju neki vrlo karakteristični elementi koji postoje na užem području Skordiska¹¹⁰ ili Tauriska¹¹¹. Na našem području manjkaju i karakteristične posude ornamentirane žigosanjem ili slikanjem. Kod metalnih predmeta mora se spomenuti, premda se radi o trenutnom stanju istraživanja, da je u njima naše područje vrlo siromašno, kako količinski, tako i u repertoaru. Za naše strugalo (T. 6/1) nismo našli pouzdanih analogija, te se možda radi o specifičnom lokalno izrađenom oruđu. Na Gredama I kasnolatenaskom horizontu pripada i objekt 48, koji je bio dug 7 m, a imao je i vidljiv zapečeni sloj zemlje, te vjerujemo da je ostatak plitko ukopane osnove kuće.

Zanimljivo je da pouzdani antički nalazi postoje u okolici zasad isključivo na lokalitetu Grede VII (v. naprijed), a ova naselja (kao pouzdani lokaliteti Grede I i III, te Poljana I) u to vrijeme prestaju egzistirati. Hijatus u naseljavanju ovih lokaliteta iznosi gotovo sedam stoljeća. Teško je zaključiti što se dogodilo, odnosno zbog čega su ova naselja nakon višestoljetne neprekidne egzistencije prestala postojati. Jedan dio stanovništva je očito ostao ovdje živjeti (jedan antički lokalitet) ali je to ogroman nerazmjer u odnosu na prijašnju relativno gustu naseljenost. Smatramo da imamo pravo na temelju ovih pokazatelja pretpostaviti da je ovo stanovništvo bilo raseljeno (ili djelomično uništeno) nakon velikoga panonsko-ilirskog ustanka protiv Rimljana od 6. do 9. godine naše ere¹¹². Rimljani, kao što je poznato, zauzimaju Segesticu 35. godine p.n.e.,¹¹³ a Tauriske konačno pobjeđuju 16. godine p.n.e.¹¹⁴ Sigurno je da je nakon toga teklo brzo i osvajanje sjevernijih i istočnih krajeva. U osvojenim našim krajevima Rimljani grade ceste i podižu utvrđene gradove u kojima dosta dugo ne živi domaće stanovništvo, koje čak dugo nakon sloma Batonova ustanka, 9. godine n.e., pruža pasivni otpor rimskoj okupaciji ili je namjerno isključeno iz gradskog života od strane rimskih vlasti.¹¹⁵

Što se tiče rasporeda latenskih nalazišta oko Delova (barem ovih koja do sada poznajemo), smatramo da u njihovu rasporedu možemo gledati socijalnu organizaciju i klasnu diferencijaciju najvjerovatnije u smislu postojanja rodovske i vojne aristokracije (ne treba zaboraviti da se lokalitet Grede I znatno visinom izdiže iznad okolnih lokaliteta, te da mu je visinom i površinom najbliži lokalitet Grede V).

Slika 3. Delovi-Poljane I/1983. Vertikalni profil, sjeveroistok (NO) sonde III

NEKA RAZMATRANJA O ETNIČKOM PROBLEMU U LATENSKOM RAZDOBLJU SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Na karti latenskih nalazišta sjeverne Hrvatske, priloženoj uz magistarski rad, N. Majnarić-Pandžić je 1970. godine imala kartirana svega 4 lokaliteta s područja sjeverozapadne Hrvatske (dalje: SZH): Kloštar Podravski, Vojakovac, Zagreb, te, računamo li kasniju korekciju K. Vinski-Gasparini, i lokalitet Podused-Rude (Vranjak), a u neposrednoj blizini još dva lokaliteta (Sisak i Malunje kod Jastrebarskog).¹¹⁶ Autorica tada nije kartirala još pet nalazišta novca koja su u to vrijeme bila poznata (Banščina, Križovljan, Ribnjačka, Narta, Semovci).¹¹⁷ Danas, međutim, znamo za ukupno 36 lokaliteta s latenskim nalazima na ovome području.¹¹⁸

Iskapanja latenskih lokaliteta na ovome području bilo je izuzetno malo, pa to otežava rješavanje mnogih problema u istraživanjima. Manja pokusna ili zaštitna istraživanja latenskih lokaliteta u SZH vršena su na lokalitetima Delovi-Poljane I (S. Kolar), Delovi-Grede I (Z. Marković), Goričan (K. Vinski-Gasparini)¹¹⁹ i Vindija (M. Malez)¹²⁰, tj. samo na 4 lokaliteta od ukupno 36.

Danas se razdoblju starijega željeznog doba u SZH može pripisati blizu dvadeset lokaliteta. Većina ovih lokaliteta smještena je u zoni koja gravitira Podravini. Kako je vidljivo po popisu nalazišta, 23 latenska lokaliteta gravitiraju podravskoj ravnici, posavskoj zoni gravitiraju 3 lokaliteta, dok se u središnjem, izrazito planinskom dijelu, nalazi 10 lokaliteta. Valja se podsjetiti da je Podravinom kasnije, u rimskom dobu, prolazila poznata i važna prometnica Poetovio-Mursa.¹²¹ Budući da je koncentracija nalazišta starijega i mlađeg željeznog doba najveća upravo na tom dijelu SZH, realno je pretpostaviti da je antička cesta slijedila barem približno postojeći put, uz koji je od davnine bila gušća naseljenost.

Isključivo keramički latenski nalazi pronađeni su na slijedećim lokalitetima: Virje-Mačkovića, Delovi-Poljane, Srdinac-Raičev Breg (ranije pogrešno označen kao Plavšinc),¹²² Koprivnički Bregi-Seče, Koprivnica-Cerine, Sokolovac-Ograde, Goričan, Domašinec, Ludbreški Ivanac-Točak, Apatovac-Gradec, Štefanec-Sarnjak Korletina, Varaždin Breg-Šaulovec, Varaždin-Brezje, Vindija, Velika pećina.¹²³ Ukupno 15 lokaliteta, od kojih 14 vjerojatno predstavlja naselja, a samo jedan je grobni nalaz (Goričan). Keramički nalazi pronađeni su, međutim, i na lokalitetima Delovi-Grede, Kalnik, Sigetec Ludbreški i Kuzelin, što znači da su keramički nalazi pronađeni na 19 nalazišta, tj. na više od 50 % od ukupnog broja lokaliteta.

Orožje je pronađeno na slijedećim lokalitetima: Đurđevac-Hotel¹²⁴ (željezni mač), Soderica (željezna koplja),¹²⁵ Jag-njeđe (željezna koplja),¹²⁶ Vojakovac (mač, bojni nož, trakasti umbo štita, čakanovani pojas)¹²⁷, Veliki Kalnik (svijeno željezno koplje, okrugli umbo štita)¹²⁸, Bartolovec (željezni mač u ko-

ricama)¹²⁹, Donja Voća-Kuserbanj brijeg (željezni bojni nož),¹³⁰ Zagreb (željezni bojni nož)¹³¹, Podsused-Rude (Vranjak; željezno koplje),¹³² Ukupno 9 lokaliteta. Orožje je pronađeno na 25 % ukupno poznatih lokaliteta.

Novac, pojedinačno ili skupno, pronađen je na slijedećim lokalitetima: Kloštar Podravski - Kozarevac, Ribnjačka, Semovci, Narta, Križovljan, Varaždin Breg - Banščina, Križevci, Veliki Kalnik, Kuzelin. Ukupno 9 lokaliteta. Skupni nalazi, od 3. do 1. stoljeća p.n.e., pronađeni su na 6 lokaliteta,¹³³ a pojedinačni na 3 (Križevci, Veliki Kalnik, Kuzelin).¹³⁴ Novac je pronađen na 25 % poznatih lokaliteta.

Nakit je pronađen na lokalitetima: Ferdinandovac-Bakovići (brončana narukvica),¹³⁵ Kloštar Podravski (brončana fibula),¹³⁶ Delovi-Grede I (brončane fibule), Sigetec Ludbreški (staklene narukvice),¹³⁷ Kuzelin (brončane fibule).¹³⁸ U tri slučaja radi se o naseobinskim nalazima, a u dva nije jasno (Ferdinandovac, Kloštar). Ukupno 5 lokaliteta. Nakit je pronađen na 13,88 % od ukupnog broja nalazišta.

Alat je pronađen zasad samo na lokalitetima Delovi-Grede I i Vojakovac (željezna britvica),¹³⁹ tj. na 5,5 % od ukupnog broja nalazišta.

Ako bismo analizirali ukupnu zastupljenost pojedinih vrsti materijala s latenskih lokaliteta u SZH (naravno, uzimajući u obzir današnje stanje istraživanja), vidljivo je da je daleko najbrojnija kategorija keramičkih nalaz, što je i razumljivo. Iza njih, u upola manjom zastuplenošću, slijede nalazi oružja i novca, a tek nakon toga kategorije nakita i alata.

Na svim lokalitetima s većom količinom keramike postoje lonci s češljastom ornamentikom ili grafitirano posuđe: Virje, Delovi-Poljane, Delovi-Grede, Srdinac, Ludbreški Ivanac, Varaždin-Brezje. Takvi nalazi postoje i s nalazišta s manjom količinom keramike (npr. Seče, Sokolovac, Kalnik, Apatovac, Goričan, Štefanec). Jedino grupa posuđa iz Domašineca na Muri nema takvo posuđe. Na žalost, s nekih nalazišta gdje se vode dugotrajna istraživanja (npr. spilja Vindija) nalazi nisu publicirani, te se o njihovu karakteru ne može govoriti.

Možemo se osvrnuti na eventualno veće etničko prisustvo Kelta u SZH. Strabon spominje trgovinu Tauriska s Panoncima u Sisciji.¹⁴⁰ Ovi Panonci mogu, dakako, biti i neka manja plemena u blizini Siska,¹⁴¹ ali smatramo da se Jasi, čiji se etnički teritorij prostirao otprilike od Daruvara do Varaždinskih Toplica (Aqae Iasael), kako to svjedoče antički izvori,¹⁴² također ne mogu zanemariti u toj trgovačkoj razmjeni. Imeđu Mure i Drave, međutim, ne žive Jasi, već ili Serretti ili Serapilii.¹⁴³ Relativno brojni nalazi novca u SZH dokaz su trgovine. Međutim, kartirajući nalaze novca uočavamo da su oni pretežno smješteni u dio koji gravitira dravskoj ravnici. To bi nam ukazivalo na dva važna trgovačka puta: onaj dolinom Drave i onaj dolinom Save. Kako, međutim, protumačiti Plinijev podatak da su Taurisci i Skordisci neposredno graničili?¹⁴⁴ Držimo, budući da nam izvori, ali čak niti nalazi ne pružaju oslonac za teoriju o nekoj ve-

čoj naseljenosti Tauriska, da je prostor SZH bio pod političkom vlašću Tauriska (ili se pak radilo o plemenskom savezu u kojemu su Taurisci imali odlučujuću riječ). Naime, Tauriska sigurno nema dovoljno za brojnije naseljavanje na tako velikom prostoru (sličan se slučaj dogodio sa Skordiscima).¹⁴⁵ Tauriscima su u nekom obliku podređeni i Jasi (kao i neka manja plemena), pa bi Plinijev Mons Claudius, granica Skordiska i Tauriska, mogla zaista biti Moslavačka gora, kako su to već mnogi autori pretpostavili, jer se ta gora tako naziva i u srednjovjekovnim dokumentima.¹⁴⁶ Granica (također je veliko pitanje je li to bila neka oštro određena granica ili prostor bez vrhovne vlasti) vjerojatno sjevernije od Moslavačke gore skreće malo istočnije. Zanimljivo je da je na lokalitetu Velika kod Slavonske Požege (oko 40 km istočnije od Daruvara, centra Jasa) konstatirano postojanje latenskih grobnih priloga 4. stoljeća,¹⁴⁷ što potpuno odudara od situacije u SZH, premda ni u Velikoj ti prilozima najvjerojatnije ne označavaju keltsko fizičko prisustvo.

Većina nalaza latenske kulture iz SZH odgovara karakteristikama stupnja Beograd 3 po podjeli D. Božića¹⁴⁸ i stupnjeva 4, 5 i 6 mokronoške skupine po M. Guštinu.¹⁴⁹ Međutim, dok se u mokronoškoj skupini kaleži i narebrene čaše javljaju od 4. stupnja dalje (v. naprijed), u SZH takvi nalazi nisu registrirani, premda su u Dolenjskoj vrlo česti i karakteristični. Ne može se negirati, međutim, da neki lokaliteti oko Zagreba i u Zagrebu imaju karakteristike koje ih vrlo približavaju pravim Keltima. Tako je već ranije naglašena različitost materijala iz Malunja kod Jastrebarskog prema onome koji karakterizira Skordiske,¹⁵⁰ te pretpostavljeno da su njegovi nositelji malobrojni Taurisci koji su prešli Žumberačku goru. P. Petru smatra da su Dolenjsku naselili keltski Latobici u času slabljenja Tauriska, oko sredine 1. stoljeća p.n.e., a registrira latobičke žare i u Zagrebu, na nekropoli u Držičevoj ulici.¹⁵¹ Dakle, realno je očekivati da Kelti, i Taurisci i Latobici, naseljavaju prvenstveno krajeve koji gravitiraju Savi, negdje do Zagreba.

Premda smo naglasili da iskopavanja danas ima vrlo malo, pokušat ćemo analizirati proces latinizacije teritorija Jasa (Međimurje, kao područje drugoga plemena, ostavljamo po strani), bazirajući se pri tom na podacima iz literature i tipološkoj analizi neobjavljenoga materijala. Najstariji latenski nalaz, tj. fazu I u procesu latinizacije, predstavljala bi brončana narukvica iz Ferdinandovca kod Kalinovca, u blizini Drave. Ovoj fazi pripadali bi i skupni nalazi novca iz Ribnjačke i Narte.¹⁵² Fazu I, prema našem mišljenju, treba datirati od cca 250. do cca 150. godina p.n.e. Tek se javljaju sporadični keltsko-latenski elementi, ali se još ne može govoriti o potpunju latinizaciji. Drugu fazu, s već prevladajućom latinizacijom, ali još neprovedenom do kraja, karakterizirali bi nalazi oružja iz Vojakovca i Donje Voće, te nalazi novca na lokalitetima Kozarevac, Križovljan i Šemovci. Vremenski bi faza II bila ograničena između cca 150. i 75. godine p.n.e. Treću fazu, fazu potpune latinizacije, karakterizirali bi nalazi koji pokrivaju vremensko razdoblje od cca 75. godine p.n.e. do u prvu polovicu 1. stoljeća n.e. Karakteriziraju je nalazi okruglih umba, fibula tipa Jarak, češljasto ornamentiranog po-

suđa, grafitiranih posuda, te posuđa crvene boje i bolje fakture. Ovu fazu karakteriziraju nalazi oružja u Bartolovcu, Zagrebu i na Kalniku, nalazi novca u Križevcima, na Kalniku i Kuzelinu, nalazi nakita u Kloštru, Delovima i na Kuzelinu, te naseobinska cjelina lokaliteta oko Delova. Faza IV, faza početaka romanizacije Jasa, koji su zapravo tek potpuno preuzeli latensku kulturu, moći će se datirati u kraj 1. stoljeća n.e., ali nam zasad nije poznat niti jedan sasvim pouzdan lokalitet te faze. Možda će toj fazi pripadati jedan dio materijala s lokaliteta Kunovec Breg i Delovi-Grede VII. Svjesni smo nepotpunosti ove podjele, ali nam se prilikom obrade materijala ovakva podjela sama nameće. Buduća istraživanja pokazat će u kojoj mjeri smo ispravno metodološki postupili.

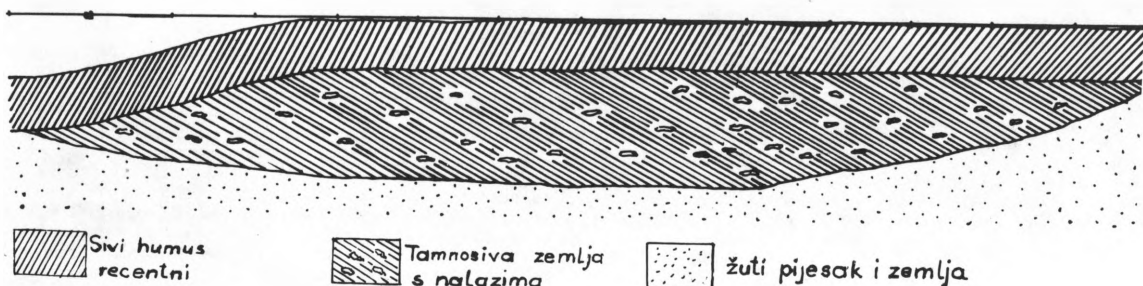
ANTIKA I SEOBA NARODA (1–9. stoljeće naše ere)

Rekognosciranjima godine 1983. pronašli smo trasu antičke ceste od krupnoga kamena, koja je išla pravcem otprilike uz Poljane II prema Hlebinama (dalje je moguće da je cesta išla prema Goli),¹⁵³ a u drugome smjeru (tj. južnije) prema lokalitetu Grede VII i prema Novigradu Podravskom. Ranije je u Novigradu konstatirano postojanje antičke arhitekture (V. Hoffiller)¹⁵⁴ i antičke ceste,¹⁵⁵ te je ovaj smjer sasvim logičan. Brojna antička keramika koju smo konstatirali na novopronađenom lokalitetu Grede VII, smještenom jugoistočno od Greda I, ukazuje na neprekinutost kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova, premda zasad nije jasno radi li se u ovome slučaju o naseljima ili nekropoli.

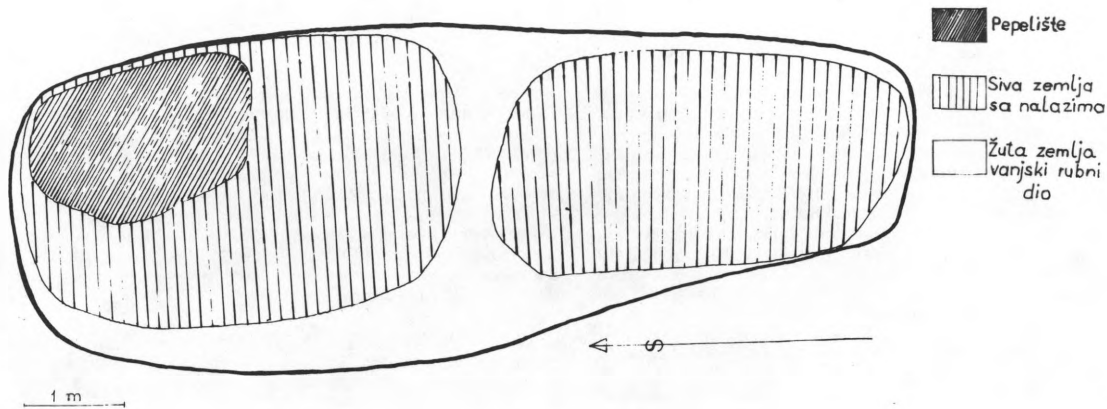
Fina keramika s ovoga lokaliteta sive je, sivocrne, crvene i crvenosmeđe boje, redovito s nešto primjesa pijeska u fakturi. Kod oblika uočavamo postojanje većih zdjela (terina) sa zaravnjenim obodom (T.8/8),¹⁵⁶ većih lonaca za zalihe, sa širokim i zaravnjenim obodom (T.8/3),¹⁵⁷ manjih lončića s posebno profiliranim gornjim dijelom (T.8/2),¹⁵⁸ većih vrčeva s profiliranim drškom ili drškama, obično od oboda do trbuha (T.8/1,6),¹⁵⁹ zdjela i tanjura.¹⁶⁰

Grublje posude je smeđe, sivosmeđe i crvenkaste boje, obično s više pijeska u fakturi i donekle neravnih stijenki. Oblici su: lonci (T.8/5),¹⁶¹ lončići (T.8/4),¹⁶² terine (T.8/7) i zdjele. Ornamentirano je ponekad urezanim horizontalnim i valovitim snopovima linija (T.8/7).¹⁶³

Sudeći prema analogijama, ovaj lokalitet se okvirno može datirati na sam završetak 1. i u 2. stoljeće n.e.¹⁶⁴ Što se tiče njezina radionice u kojoj se ovo posuđe moglo izrađivati, ne možemo zanemariti sličnost s podudem iz Kunovec Brega. Ukoliko se ne radi o istoj radionici, tada je riječ o istom autohtonom stilu (naravno, s primjesama noviteta). Naime, i kod keramike s Greda VII i kod keramike iz Kunovec Brega jaka je tradicijska crta, tj. potpuno je vidljiv utjecaj domaćega supstrata (npr. T.8/1,5,8 – usporedi s keramikom s ostalih lokaliteta oko Delova).

Slika 4. Delovi-Grede I/1982. Vertikalni profil objekta 7

Slika 5. Delovi-Grede I/1982. Tlocrt objekta 38.

Na koprivničkom području trenutno postoji 30 kartiranih antičkih nalazišta (ne računajući tragove ceste).¹⁶⁵ Na tri lokaliteta postoje ostaci arhitekture (Novigrad Podravski – Brežanec, Starigrad – trafostanica i Draganovec),¹⁶⁶ a na šest nekropole (Farkašić-bunar, Gola, Kunovec Breg, Novačka-Gradina, Peplara, Đelekovec – Hižakovo brdo).¹⁶⁷ S ostalih lokaliteta postoje pojedinačni slučajni nalazi, osim spomenutih nalazišta to su: Đelekovec – Cirkvišće, Đelekovec – Cmrkova agacija, Đelekovec – Gradišće, Đelekovec – Krči, Farkašić A, Gabajeva Greda, Gola – Fuzetić, Hlebine – Ritoševo (Dlakovica), Imbriovec, Drnješkola, Jagnjeđe, Koprivnica – Ulica JNA, Koprivnica – Cerine II,¹⁶⁸ Koprivnički Bregi – Seče, Kutnjak – Stari dvori, Ladislav Sokolovački, Sigetec kod Drnja, Starigrad-okolica, Šoderica, Vojvodinec. Nalazi rimskog novca konstatirani su na 11 lokacija: Novigrad Podravski, Gola, Novačka, Kunovec Breg, Drnje, Imbriovec, Ladislav Sokolovački, Hlebine, Sigetec, Starigrad, Vojvodinec.

Premda malo znamo o stanovništvu ovih krajeva u vrijeme rimske dominacije, analogno drugim krajevima, uvažavajući materijalne dokaze i spominjanje etničkog imena, možemo pretpostaviti da je velik dio stanovništva ostao na ovome području od ranije, te da je svoju kulturu (i materijalnu i duhovnu) ovaj etnikum samo modificirao, ali ne i izgubio.

U vezi s antičkim razdobljem spominjemo i nalaz željezne sjekire s lokaliteta Keljače (T.9/1). Sjekira ima pojačanje iza otvora za dršku i spada u rjeđi oblik. J. Belošević je ovakav oblik uvrstio u starohrvatski horizont od 7. do 9. stoljeća,¹⁶⁹ što bi u sjevernoj Hrvatskoj odgovaralo horizontu plemenskog saveza Avara i Slavena (avarski kaganati).¹⁷⁰ Međutim, ovakav tip sjekira pojavljuje se i na antičkim lokalitetima.¹⁷¹ Ne možemo sa sigurnošću stoga datirati ovaj nalaz, ali pretpostavljamo da naša sjekira odgovara horizontu seobe naroda, tj. vremenu od cca 400. do cca 800. godine.¹⁷² Premda tanka, ova nit povezuje ranoslavenske nalaze iz okolice Delova s vremenom antike.

SLAVENSKI SREDNJI VIJEK (9–16. stoljeće)

Srednjovjekovni površinski nalazi konstatirani su na svim do danas poznatim lokalitetima oko Delova, osim na nalazištu Grede VII. Odmah moramo napomenuti da je danas nemoguće kod keramičkih nalaza odrediti točno koji potječu s lokaliteta Poljana I a koji s Keljače, jer je čak nemoguće precizno locirati Keljače. Naime, ovdje se prostiru vrlo veliki kompleksni oranica u vlasništvu SOUR-a »Podravka«, koji je zemljište uređivao kanalima, snižavao ga oranjem itd.¹⁷³

Razdoblje ranoga srednjeg vijeka (9–11. stoljeće) zastupljeno je nalazima na lokalitetima Grede I, Poljana I, Grede II i Grede V. Na lokalitetu Grede I ovome razdoblju pripadaju objekti 6, 15 i 22. Razdoblju razvijenoga srednjeg vijeka (12-prva polovica 14. stoljeća) pripadaju pouzdano objekti 9, 13, 16, 19, 30, 33, 35, 37, 40, 43 i 49. Razdoblju kasnoga srednjeg vijeka (druga polovica 14. stoljeća – polovica 16. stoljeća) pripadaju pouzdano objekti broj 34 i 38. Općenito srednjovjekovnom razdoblju, bez mogućnosti preciznijeg datiranja, pripadaju objekti 3, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 20, 21, 31, 32, 41, 44. Napominjemo da je u nekim objektima, tj. njihovim ostacima, bilo izmiješanih nalaza iz rane i kasne faze (samo u dijelovima koji su bliže površini zemlje, te je očito da je materijal izmiješan oranjem), ali i iz prethistorije, što je razumljivo zbog karaktera nalazišta: naime, koliko se moglo ovim istraživanjem zaključiti, ovaj lokalitet je isključivo jednoslojni. Međutim, postoji i dodatni razlog ovakvoj situaciji. Naime, radi se pretežno o objektima koji su istraživani u početku radova, dakle bili su pod snijegom i smrtnom zemljom, naknadno nasipanom od bagera. Kasnije nasipani objekti bili su mnogo jednostavniji za istraživanje i opservacije. Prilikom orijentacije objekata treba uzeti u obzir da se često radilo o hrptovite zemlje koje su nam bageri ostavili, te je ponekad točnu orijentaciju objekata nemoguće odrediti.

Ranosrednjovjekovna keramika (T.9/2–6, T.10/1–2) ima neraščlanjene profile. Boja joj je sivocrvenkasta, crvenosmeđa i crvena, dok u fakturi redovito ima primjese pijeska i usitnjenoga kamena. U objektu 6 (jama), koji je na dubini od 100 cm imao sloj započene zemlje i ugljena (debljine oko 20 cm), nalazio se i ulomak dna posude s nejasnim lončarskim znakom. U ovome objektu lonci i lončići (s jednim izuzetkom) imaju uži i kraći vrat od ramena, a ornamentirani su višestrukim nepravilnim snopovima valovnica (u jednom ili dva niza) nagnutih na lijevo (T.9/2–4,6).¹⁷⁴ Dio keramike ima po dvije žljebljene horizontalne linije. U ovome objektu nađeno je i željezno strugalo,¹⁷⁵ (T.11/5), te jedan manji i nejasni komad željeza. Kako je po analogijama vidljivo, ovaj objekt treba datirati u 9. ili 10. stoljeće. U objektu 15 (jama) nalazila se crvena i sivosmeđa keramika s ravno odsječnim obodom i dva niza višestrukih valovnica nagnutih lijevo s vanjske, te jednim nizom s unutarnje strane posude (T.10/1),¹⁷⁶ kao i lonci sa jastučasto zadebljanim obodom i jednolinijskom valovnicom nagnutom lijevo (T.10/2).¹⁷⁷ Prema analogijama ovaj objekt treba datirati u 10. ili 11. stoljeće. U ovome objektu pronađen je i dio lonca s dvije horizontalne žljebljene linije.¹⁷⁸ U objektu 22, koji je bio mala jamica promjera cca 2x1 m,¹⁷⁹ također su se nalazili ulomci lonca s jednostavnom profilacijom oboda, te ornamentiranjem višestrukim valovnicama i horizontalnim snopovima linija. Kako je i po analo-

gijama vidljivo, ovaj vremenski horizont, tj. dio objekata (objekti 6, 15 i 22) i dio nalaza, treba datirati između 9. i 11. stoljeća.

U vrijeme vjerojatnog prvog naseljavanja lokaliteta Grede I (prema sadašnjem stanju istraživanja) Slaveni su živjeli u rodovskom sistemu, s prevlašću rodovske i vojne aristokracije, a pomalo se rađa i izgrađuje i feudalizam, vjerojatno po franačkom uzoru. Krajem 8. stoljeća franački vladar Karlo Veliki porazio je Avare, te se u ovome dijelu Hrvatske stvara vazalna slavenska kneževina. Početkom 9. stoljeća knez Ljudevit Posavski diže protiv Franaka neuspjeli ustanak (u njegovu knježevinu je očito spadala i Podravina), a krajem 9. stoljeća u borbama s Mađarima koji provaljuju u Karpatsku kotlinu pogiba Braslav, posljednji knez ove kneževine. Negdje početkom 10. stoljeća Tomislav prvi puta ujedinjuje južnu i sjevernu Hrvatsku u jednu državu i odbija navalu Mađara. Nakon smrti kralja Zvonimira sjeverna Hrvatska, kao posebna banovina, ulazi u sastav hrvatsko-ugarskog kraljevstva. Ugarski vladari na ovome području osnivaju i svoju crkvenu organizaciju sa Zagrebom kao sjedištem biskupije, ali dovode slavensko svećenstvo.¹⁸⁰ Mora se naglasiti da u ovaj dio Podravine Mađari ne doseljavaju niti u prvom valu svoje seobe, a niti kasnije,¹⁸¹ te je srednjovjekovni arheološki materijal pronađen na lokalitetima oko Delova isključivo slavenski.

Keramički nalazi iz objekata razvijenoga srednjeg vijeka (T.11/1–4) imaju sivu, smeđu, crvenkastu, pepeljastu i crnu boju, a ponekad su (vjerojatno namjerno) začađeni. U fakturi redovito imaju primjese pijeska, a kod grubljega posuđa i usitnjenoga kamena. U objektima ovoga razdoblja pronađeno je i mnogo šljake, te je očito da je bio razvijen kovački obrt. Od kovanih željeznih predmeta tu je jedno strugalo (T.11/7) i pločica nejasne namjene (T.11/8). Obodi posuđa su raščlanjeni (T.11/1–3)¹⁸² ili su posebno zaobljeni i izvijeni (T.11/4).¹⁸³ Keramika ima urezan ornament jednolinijske valovnice (T.11/1), horizontalnih linija i otisaka nokta. Za ovo razdoblje naročito je

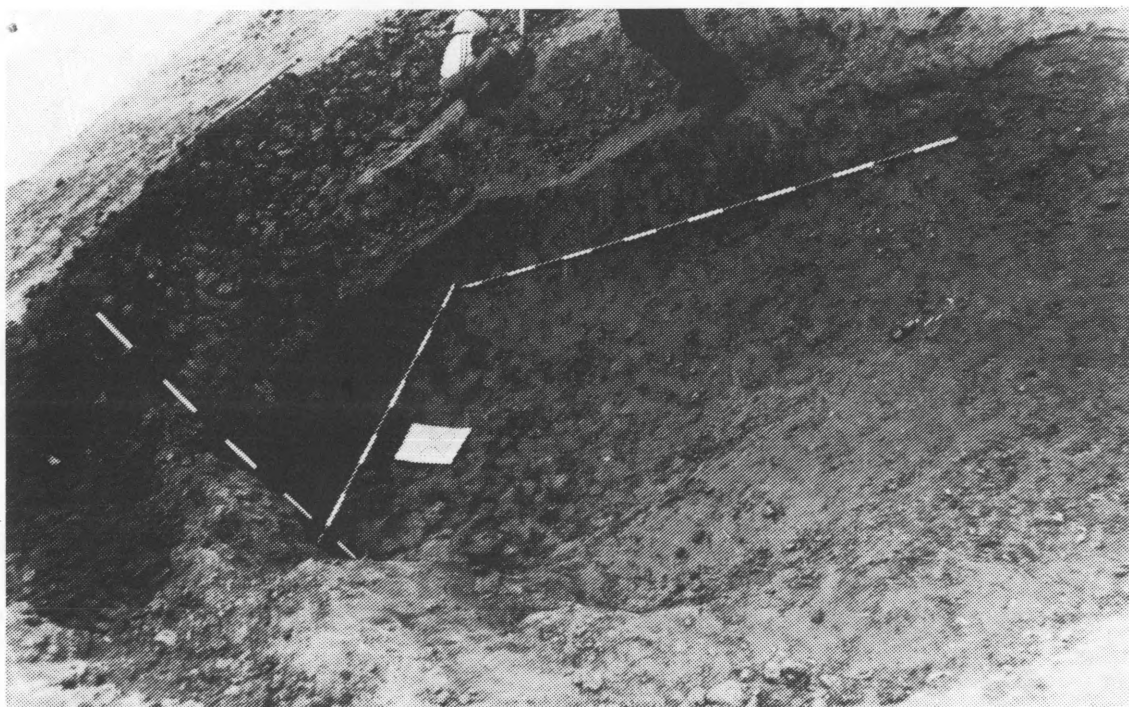
karakteristično pojavljivanje velikog broja horizontalno narebranih lonaca,¹⁸⁴ te oboda sa zarezima.¹⁸⁵ Među oblicima, kao i inače, prevladavaju lonci, no zastupljene su i široke i velike zdjele debelih stijenki,¹⁸⁶ te pehari relativno okomitih stijenki.¹⁸⁷ Objekt 32 bio je jama duga 10 i široka 1,5 metara. Objekt 44 imao je sloj nabijene zemlje, a ispod njega crni zapečeni sloj s izgoranim trupcima, te je jasno da se radi o izgorenoj podnici kuće. Objekt 33 registriran je prilikom iskopa temelja za upravnu zgradu. Prema podacima radnika, ondje je pronađen veliki narebrani lonac i presječene su ljudske kosti (orijentacija istok-zapad), možda noge. Nije bilo mogućnosti za kontrolni iskop, te ostaje nejasno o čemu se radi. Naime, nelogično je očekivati nekropolu uz samo naselje. Prema navedenim analogijama jasno je da se kod ovih objekata i nalaza radi o razdoblju od 12. do 14. stoljeća.

Kasnome srednjem vijeku možemo pouzdano pripisati samo dva objekta, iako je takvih nalaza bilo i u profilu kanala sjeverno od brijega. Objekt 38 je podnica plitko ukopane kuće koja je imala dvije prostorije (Sl. 5). Uz rubove je bilo i malo šljunka. U sjeveroistočnom dijelu kuće bilo je ukopano pepelište dubine 40 cm. Prostorije su ukopane u sredini od 20 do 50 cm, a uz rubove oko 10 cm. Keramika iz objekata 38 i 34 je sive, crne, crvene, pepeljaste i oker boje, s primjesama pijeska u fakturi. Radi se o većim i manjim loncima raščlanjenih i neraščlanjenih oboda (T.10/3–5,7–11), tanjurima ili zdjelicama (T.10/6),¹⁸⁸ većim terinama i narebranim pećnjacima. Narebrana oker keramika ponekad ima crvene slike horizontalne trake (T.10/10).¹⁸⁹ U objektu 38 pronađena su i tri ulomka jedne posude s glazurom.¹⁹⁰ Analogije dvostruko ili trostruko raščlanjenim obodima lonaca (T.10/7–9),¹⁹¹ kao i onima neraščlanjenim (T.10/3–5),¹⁹² ukazuju na razdoblje kasnoga srednjeg vijeka (druga polovica 14. stoljeća – polovica 16. stoljeća). U objektu 34 pronađen je i jedan željezni nož (T.11/6).¹⁹³ Budući da nalazi ne

Sl. A
Pogled na lokalitet Delovi–Grede I na početku radova, 1982. god.

Sl. B
Objekt 25, Delovi-Grede I, 1982. god.

Sl. C
Sonda III, Delovi-Poljane I, 1983. god.

pokazuju kasnije karakteristike, smatramo da je ovo naselje, kao i druga okolna naselja bilo napušteno u bijegu pred Turcima sredinom 16. stoljeća.¹⁹⁴

Koliko je danas poznato, srednjovjekovna naselja oko Delova u razvijenom i kasnom srednjem vijeku bila su dio posjeda komarničkog arhidakona, koji je graničio s posjedima hrvat-

sko-ugarskih kraljeva (sa sjedištem na Kamengradu) na zapadu.¹⁹⁵

Kako je vidljivo iz naprijed izvedenih analiza, arheološki nalazi na nalazištima oko Delova (s nedovoljno jasnim razdobljem seobe naroda) potvrđuju kontinuitet naseljenosti od ranoga brončanog doba do razdoblja turskih ratova, tj. od 18. stoljeća prije naše ere do 16. stoljeća naše ere.

BILJEŠKE

x. Skice terena i iskapanja 1982. godine: Z. Marković. Crteži i fotografije: Josip Fluksi. Tehnička pomoć kod ilustracija: Vlado Kolarek.

- S. Kolar – Sušanj, Arheološki pregled 15, Beograd 1973 (1974), 172–173, T. XCI–XCIII; Z. Marković, Muzejski vjesnik 7, Cakovec 1984, 52 i d.
- S. Kolar – Sušanj, Arheološki pregled 16, Beograd 1974 (1975), 58–60; S. Kolar, Podravski zbornik 76, Koprivnica 1976, 106, Sl. na str. 107/6–10; Z. Marković, Podravski zbornik 80, Koprivnica 1980, 324 i d.
- Na iskapanjima lokaliteta Grede I (1982. god.) isprva su radili sami radnici Muzeja grada Koprivnice: Franjo Horvatić (direktor), marijan Spoljar (kustos), Josip Fluksi (konzervator), Vlado Kolarek (domar) i Z. Marković (kustos, voditelj). Kasnije su radili, često u vrlo otežanim uvjetima, još slijedeći radnici: Martin Šestak, Ivan Petričević, Josip Večenaj, Darko i Damir Brezenci, Vlado Blažeković, Ivan i Dragan Bobovac, Franjo i Stjepan Parag, Franjo Pintar (svi iz Gole), Rudi Kolarek, Željko Horvat, Velimir Rvhovski, Miro Guslov, Branko Marić, Franjo Culek, Mladen Kosmač, Željko Jagešić (svi iz Koprivnice), te Marijan Panić (Grabričani). V. Z. Marković, Muzejski vjesnik 5, Varaždin 1982, 12–13, T.2/1, 2; Z. Marković, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske br. 1–2, Zagreb 1982, 31–34; Z. Marković, Nazlažite Delovi, katalog izložbe, Koprivnica 1982; Z. Marković, Arheološki pregled 24 (u tisku); Z. Marković, Hlebinski almanah 1, Hlebina 1984, 3 i d.
- Na iskapanjima lokaliteta Poljane I 1983. god. radili su radnici MGKc Z. Marković (voditelj iskapanja), J. Fluksi (izrada dokumentacije) i V. Kolarek. Osim njih radili su Željko Turk, Željko Česi, Miljenko Sinjeri, Vladimir Posavec, Željko Galović, Franjo Culek, Miro Guslov, Velimir Komljenović, Zdravko Đurđina, Karlo Baglama, (svi iz Koprivnice). Povremeno su sudjelovali i ostali radnici Muzeja. V. Z. Marković, Arheološki pregled 25 (u tisku); Z. Marković, Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini – katalog izložbe, Koprivnica 1984.
- Z. Marković, Muzejski vjesnik 7, 52 i d.
- o.c. 53, bilj. 17
- I. Bóna, Die mittleren Bronzezeit Ungarus und ihre südöstliche Beziehungen, AH sn. IL, Budapest 1975, T. 83/3, 12, 14, T.88/3, T.89/10
- S. Dimitrijević, Arheološka iskapanja na području vinkovačkog Muzeja–rezultati 1957–1965, Acta Musei Cibalensis 1, Vinkovci 1966, T.10/4,6
- o.c. T.10/2, 3, 11
- Z. Marković, Arheološki vestnik 32, Ljubljana 1981 (1982), 219 i d.
- A. Durman, Opuscula archaeologica 7, Zagreb 1982, 37 i d.; v. i. Z. Marković, Muzejski vjesnik 7, bilj. 19 na str. 55
- Materijal u ovom broju Podravskog zbornika prvi puta publicira V. Štrk. U vezi s tim v. opasku Z. Markovića, Podravski zbornik 82, Koprivnica 1982, 247–248; isto u: Z. Marković, Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji – Znanstveni skup HAD-a Vukovar 1981, Izdanja HAD-a 9, Zagreb 1984, 23
- Z. Marković, Podravski zbornik 81, Koprivnica 1981, 196 i d.; Z. Marković, Podravski zbornik 82, 245 i d.
- M. Garašanin, Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Sarajevo 1983, 463 i d.
- S. Dimitrijević, Germania 60/2, Frankfurt a.M. 1982, 425 i d.
- To proizlazi iz radiokarbonskih (C-14) datuma za kasnu fazu vuedolske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (lokalitet Rudina I, god. 1880 ± 110 p.n.e.: Z. Marković, Arheološki vestnik 32, bilj. 27 na str. 265) i kasnu licensku keramiku s importom kasne južnapanonske inkustrirane keramike u Slavoniji (Podgorać, god. ± 1670. p.n.e.: N. Majnarić–Pandžić, Arheološki vestnik 27–1976, Ljubljana 1977, 74)
- npr. I. Bóna, o.c. T.253/18, T.254/2, 3, T.256/12–14, 17, T.257/11, 16
- S. Kolar – Sušanj, Arheološki pregled 15, 173; Z. Marković, Podravski zbornik 80, 328
- B. Raunig, Glasnik Zemaljskog muzeja – arheologija, n.s. 35/36, Sarajevo 1980/81, 147, T.III/12
- S. Pahić, Pobrežje, Katalogi in monografije 6, Ljubljana 1972, T.10/13, (grob 50), T.11/8 (grob 49)
- T. Kemenczel, Communicationes archaeologicae Hungariae 1981, Budapest 1981, Abb. 5/7–8, Abb.8/1–9, Abb. 9/1–7

- I. Puš, Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani, Dissertationes XIII/2, Ljubljana 1982, T.11/7–9 (grob 289)
- S. Pahić, Pobrežje, T.10/9 (grob 43)
- Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas, Zadar 1981, 120, Sl. 10/16
- J. Todorović, Katalog praistorijskih metalnih predmeta, Katalog III, Beograd 1971, 67, T. XXXV/8
- J. Rihovský, Das Urnengräberfeld von Podoli, Fontes archaeologicae Moraviae t. XV, Brno 1982, 81, T. 29/8
- Z. Marić, Glasnik Zemaljskog muzeja–arheologija, n.s. XIX, Sarajevo 1964, T.III/4
- S. Gabrovac, Arheološki vestnik XXIV–1973, Ljubljana 1975, T.4/14
- K. Vinski–Gasparini, Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, 586, T. XC/4
- B. Raunig, Glasnik Zemaljskog muzeja–arheologija, n.s. 37, Sarajevo 1982, 10
- K. Vinski–Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije 1, Zadar 1973 dalje: K. Vinski–Gasparini 1973, Sl. 7 (kronološka tabela)
- E. Patek, Bericht der Römisch–Germanischen Kommission 63, Frankfurt a.M. 1982 (1983), 160, Abb. 30/1 (Sopron); K. Vinski–Gasparini 1973, T.105/8 (Velika Gorica); B. Čović, Glasnik Zemaljskog muzeja–arheologija, n.s. XVII, Sarajevo 1962 dalje: B. Čović 1962, 50, 56–57, T. II/9–17 (Kekića glavica); S. Pahić, Pobrežje, T.23/1 (grob 113); S. Pahić, Arheološki vestnik 32, Ljubljana 1981 (1982), T. 35/14–17, T.43/11–12 itd. (Brinja gora)
- K. Vinski–Gasparini 1973, T. 118/12 b (Dalj); Z. Marković, Muzejski vjesnik 5, T.1/3 (Virje)
- E. Patek, o.c. Abb. 17/1, 3, 5; K. Vinski–Gasparini 1973, T.105/4, 7, T. 122/10, 11; S. Pahić, Pobrežje, T. 17/13, T. 21/4, T. 29/6–13; B. Čović, Glasnik Zemaljskog muzeja–arheologija, n.s. XX, Sarajevo 1965 dalje: B. Čović 1965, T. X/15, 17; P. Medović, Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslavenskom Podunavlju, Diss. et mon. XXII, Beograd 1978, T. XLII/4,5
- npr. B. Čović 1962, T. I/7–9
- P. Medović, o.c. T. XXX/1–4, T. XXXI/1, 2, 4, 6, 7 itd.; S. Pahić, Pobrežje, T. 3/7, T. 11/17, T. 22/10; D. Popović, Keramika starijeg gvozdenog doba u Sremsu, Fontes archaeologicae jugoslaviae IV, Beograd 1981, T. XXXVII/41–43, 46; E. Patek, o.c. Abb. 17/10, Abb. 25/15, 16, Abb. 30/3, Abb. 31/1, 2
- E. Patek, o.c. Abb. 30/2; D. Popović, o.c. T. XXXVI/30, 31, T. XXXVII/38; S. Pahić, Pobrežje, T. 1/2, T. 2/8, 9, T. 3/4, 12, T. 4/11, T. 5/2 itd.
- približne analogije: E. Patek, Abb. 30/5, Abb. 31/13; K. Vinski–Gasparini 1973, T. 105/8, T. 118/2, 4; B. Čović 1965, T. X/6, T. IX/15 f, h, j
- približne analogije: K. Vinski–Gasparini 1973, T. 118/6
- donekle srodno: E. Patek, o.c. Abb. 31/6
- K. Vinski–Gasparini 1973, T. 105/5, T. 114/5, 8; E. Patek, o.c. Abb. 25/6
- K. Vinski–Gasparini 1973, T. 114/3; B. Čović 1965, T. X/3; E. Patek, o.c. Abb. 17/1
- P. Medović, o.c. T. CXVIII; K. Vinski–Gasparini 1973, T. 115/10
- npr. P. Medović, o.c. T. XVIII/5, T. XIX/2, 4
- o.c. T. XXXIV/1, 4, T. XLI/7; S. Pahić, Pobrežje, T. 10/4
- S. Pahić, Pobrežje, T. 14/16; K. Vinski–Gasparini 1973, T. 118/11–12
- K. Vinski–Gasparini 1973, T. 105/5
- S. Pahić, Pobrežje, T. 6/8
- obično je kanelirane barbotina vertikalno: K. Vinski–Gasparini 1973, T. 124/5
- o.c. T. 118/8
- S. Pahić, Pobrežje, T. 42
- Z. Marković, Podravski zbornik 82, 251
- Informacija direktora MGKc Franje Horvatića.
- Z. Marković, Podravski zbornik 80, 324 i d., te ondje navedena lit.
- Z. Marković, Arheološki pregled 24 (u tisku)
- E. Patek, o.c. Abb. 33/1, 5; J. Dular, Halštatska keramika u Sloveniji, Dela SAZU 23/12, Ljubljana 1982 (dalje: J. Dular), Sl. 4/A–4, T. 10/99, T. 26/263; D. Popović, o.c. T. XLII/15–18 itd.; B. Čović 1965, T. XV/10; M. Jevtić, Keramika starijeg gvozdenog doba na centralno–balkanskom području, Centar za arheološka istraživanja, knj. 2, Beograd 1983, T. I/3, T. III/1, 8
- J. Dular, Sl. 1/16, Sl. 13/18, Sl. 23/3 Sl. 26/3; E. Patek, o.c. Abb. 20/10–12, 14; P. Medović, o.c. T.CXX/2, 5, 6, 8, 9, 10, 15 itd.
- J. Dular, Sl. 4/B–1, T.5/34, T. 10/92; D. Popović, o.c. T.XXIII/6

59. npr. Dular, Sl. 4/B-3, 4, Sl. 4/C-3, 4; Z. Marković, Podravski zbornik 82, T. 8/2, 5
60. npr. J. Dular, T. 4/21; D. Popović, o.c. T. XVII/4, 5; M. Guštin, Libna, Posavski muzej, knj. 3, Brežice 1976, T. 5/9, 10
61. približno: J. Dular, Sl. 8/23; M. Guštin, Libna, T. 52/1, T. 76/6
62. P. Medović, o.c. T. CXVIII/13, 14; D. Popović, o.c. T. XXXV/22, 23
63. J. Dular, Sl. 11/3, 4; D. Popović, o.c. T. XXXIV/2, 12, 13
64. P. Medović, o.c. T. CXVIII/6; D. Popović, o.c. T. XXXIV/16; E. Patek, o.c. Abb. 33/8
65. kao npr. J. Dular, T. 1/1, 5, T. 7/5, 6 itd.
66. D. Popović, o.c. 28, T. II/2
67. npr. J. Dular, T. 9/77; P. Medović, o.c. T. CXXVI/7
68. npr. P. Medović, o.c. T. CXXII/19, 2
69. J. Dular, Sl. 7/11, 16-18
70. kao npr. J. Dular, Sl. 1/21
71. Z. Marković, Podravski zbornik 80, T. 1/9
72. o.c. T. 1/8
73. o.c. T. 1/10, T. 2/1
74. o.c. T. 2/4, 6
75. o.c. T. 2/5
76. o.c. T. 2/10, 11, 13
77. J. Dular, 149
78. Z. Marković, Podravski zbornik 82, 248 i d., T. 7/1-7 i dr.
79. P. Medović, o.c. 52-55; moguće je stoga vjerojatno korigirati moju raniju dataciju, tj. sniziti je na 6.-4. stoljeće p.n.e., v. Z. Marković, Podravski zbornik 82, 251
80. P. Medović, o.c. 48-52
81. Z. Marković, Podravski zbornik 80, 324-325
82. J. Todorović, Kelti u jugoistočnoj Evropi, Dissertations VII, Beograd 1968 (dalje: J. Todorović 1968), 45-46; N. Majnarić-Pandžić, Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, Acta Musei Cibalensis 2, Vinkovci 1970, 56-57, 74; D. Božić, Kelti in njihovi sodobniki na ozemlju Jugoslavije, Ljubljana 1983 (publikacija dalje: Kelti), 88; autor smatra da se takvi lonci javljaju u srednjem i kasnom latenu
83. J. Todorović 1968, 46
84. J. Todorović 1968, T. XXXI/6, Sl. 14/5
85. o.c. T. LIII/21
86. Kelti, Sl. 12
87. o.c. Sl. VII
88. o.c. Sl. 37
89. J. Todorović, Skordisci, Monumenta archaeologica 2, Novi Sad - Beograd 1974 (dalje: J. Todorović 1974), Sl. 49/gore
90. T. Knez, Keltske študije, Posavski muzej-knjiga 4, Brežice 1977 (publikacija dalje: Študije), T. 5/2, 4
91. M. Guštin, Arheološka preteklost Dobove, Vodič 6, Brežice 1981, Sl. 9
92. Archeological Research in Slovakia, Nitra 1981, Fig. 6/1
93. Kelti, Sl. 14
94. Z. Marić, o.c. T. XX/7, 12
95. B. Benadič, Maña-keltisches Gräberfeld, Fundkatalog, Materialia Archaeologia Slovaca, Nitra 1983, T. LVII/1
96. J. Todorović 1968, T. XLVII/8
97. o.c. T. LII/9
98. o.c. Sl. 10/7
99. Z. Marić, o.c. T. XVII/27
100. M. Guštin, Študije, T. 11/4, T. 13/4
101. T. Knez, Študije, T. 9/4
102. T. Knez, Študije, T. 1/2, 12, T. 2/5, T. 3/11, T. 12/2, 4, T. 14/9; J. Todorović 1968, Sl. 11/3, Sl. 23/1, 2, 9 (Bosna!), T. XIII/2, T. XX/3, 4 itd.; N. Majnarić-Pandžić, o.c. T. VI/3, T. XLII/1, 3, 9 itd.
103. M. Guštin, Študije, T. 17/8, T. 18/6; T. Knez, Študije, T. 5/8, T. 12/3 itd.; J. Todorović 1968, Sl. 10/2, Sl. 14/2 itd.
104. N. Majnarić-Pandžić, o.c. T. XLIII/4, T. LIII/5-9; J. Todorović 1968, T. XVI/5, T. XI/5; J. Todorović 1974, Sl. 110; M. Guštin, Študije, T. 18/4; M. Guštin, Libna, T. 89/11, 13, 17
105. v. Z. Marković, Zaštitna arheološka istraživanja lokaliteta Grede kod Delova, katalog izložbe, Sl. na str. 3
106. M. Guštin, Kelti, Sl. 13/5
107. N. Majnarić-Pandžić, o.c. T. XXXVI/3
108. A. Milošević, Kelti, 68
109. možda dio kao u: M. Guštin, Kelti, Sl. 13/8
110. npr. N. Majnarić-Pandžić, o.c. oblici na T. VI/4 (kantaros), 5 (narebrena terina), T. XXX/3 («dačka šalica»), T. XLII/5-6 (zdjela s užim, «odrezanim» obodom); J. Todorović 1968, T. IV/2 (lonci sa zakrivljenim snopovima linija), T. LVII/3, 4 (zdjelice okomitih stijenki), Sl. 8/8 (etažne posude)
111. M. Guštin, Študije, T. 20 (specifične narebrene i nenarebrene kaležaste posude); T. Knez, Študije, T. 5/7 (narebreni kalež), 8 (narebreni lonac) itd.
112. D. Pinterović, Mursa i njeno područje u antičko doba, Centar za znanstveni rad JAZU Osijek - posebno izdanje 1, Osijek 1978, 32 i d.
113. o.c. 31
114. J. Šašel, Kelti, 116
115. Z. Virc, IV. Znanstveni sabor Slavonije i Baranje, Slavenska Pogača 1983, 27 (rezime)
116. N. Majnarić-Pandžić, o.c. 122-123, karta rasprostranja
117. Z. Dukat - I. Mirnik, Znanstveni skup Varaždin 1975, Izdanja HAD-a 2, Zagreb 1978, 206-207, Sl. 1
118. Ovaj dio teksta je skraćena verzija referata kojega je autor održao na Međunarodnom kolokviju u Brežicama 1983. godine. Kompletni tekst vjerojatno, naime, neće biti objavljen.
119. K. Vinski-Gasparini, Znanstveni skup Varaždin 1975, 139
120. M. Šimek, Varaždinski zbornik 1181-1981, Varaždin 1983, 151
121. v. npr. M. Bulat, Podravski zbornik 83, Koprivnica 1983, 263 i d.
122. v. S. Kolar, Podravski zbornik 76, 106-107
123. Z. Marković, Podravski zbornik 81, 234; M. Šimek, ibid.
124. Usmena informacija Z. Homena, kustosa Gradskog muzeja u Križevcima. Mač je pronađen prilikom gradnje novoga Hotel a ubrzo je nestao.
125. Z. Marković, Podravski zbornik 81, 200-201, T. 9/4-6
126. o.c. 200, T. 9/1-3
127. N. Majnarić-Pandžić, o.c. 49, T. XLVI/1-3, 7, T. XLVII/3-4
128. Neobjavljeno. Materijal se nalazi u Gradskom muzeju Križevci.
129. M. Šimek, o.c. T. XIII/1
130. o.c. T. XIII/2
131. K. Vinski-Gasparini, Znanstveni skup Zagreb 1978, Izdanja HAD-a 6, Zagreb 1981, 123
132. o.c. 123, Sl. 11/10
133. Z. Dukat-I. Mirnik, o.c. 205-207
134. Križevci: Ž. Demo, Križevački zbornik II, Križevci 1982, 85, T. I/2; Veliki Kalnik (Kalnik): o.c. 85, T. I/1, 3; Kuzelin: referat V. Sokola, Brežice 1983.
135. A. Šonje, Podravski zbornik 75, Koprivnica 1975, 131-133
136. N. Majnarić-Pandžić, o.c. 62, T. XXII/7
137. M. Šimek, o.c. 151, T. XIII/4-5
138. referat V. Sokola, Brežice 1983.
139. N. Majnarić-Pandžić, o.c. T. XLVII/2
140. P. Petru, Hišaste žare Latobikov, Situla 11, Ljubljana 1971, 132-133
141. v. P. Petru, o.c. 111-112; J. Šašel, o.c. 113; D. Pinterović, o.c. 23-25
142. P. Petru, o.c. 111; J. Šašel, o.c. 113
143. P. Petru, 111; J. Šašel, o.c. 115, v. i Kartu 1
144. P. Petru, o.c. 132-133; J. Todorović 1974, 206; D. Pinterović, o.c. 23-24
145. J. Todorović 1974, 134 i d.; D. Pinterović, o.c. 23
146. J. Todorović 1974, 30-31; P. Petru, o.c. 132; D. Pinterović, o.c. 24
147. D. Sokac-Štimac, Znanstveni skup Vukovar 1981, Izdanja HAD-a 9, Zagreb 1984, 130, Sl. 1-3
148. D. Božić, Arheološki vestnik 32, Ljubljana 1981, 319 i d.
149. M. Guštin, Študije, 72-74
150. N. Majnarić-Pandžić, o.c. 33 i d.
151. P. Petru, o.c. 15-16, 130
152. Zahvaljujem na upozorenju o novom datiranju ove grupe barbarskog novca Željku Demu iz Zagreba i dru Peteru Kosu iz Ljubljane.
153. U Goli je trasu ceste zapazio u svome dvorištu, kopajući jamu, Ivo Petričević.
154. V. Hoffiller u: B. Mader, Časti i dobru zavičaja, Zagreb 1937, 296-298
155. Z. Lovrenčević, Arheološki pregled 21, Beograd 1980, 243-245
156. Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 21/7, T. 25/10, donekle i T. 20/1; O. Brukner, Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije, Diss. et mon. XXIV, Beograd 1981, T. 87/97, T. 89/112; D. Bojović, Rimska keramika Singidunuma, Katalog VIII, Beograd 1977, T. LVII/517
157. približno: Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 20/6, T. 21/5, T. 23/14; I. Šarić, Podravski zbornik 79, T. IX/1; I. Curk, Simpozijum Zenica 1968, Zenica 1971, Sl. 3/6; O. Brukner, o.c. T. 127/1, T. 128/21; D. Bojović, o.c. T. LXVI/565, 567, 568
158. približno: Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 14/8; O. Brukner, o.c. T. 116/77-78
159. Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 3/1, T. 4/2, T. 18/1; B. Vikić, Simpozijum Zenica, T. 4/1; I. Curk, Simpozijum Zenica, Sl. 3/2; O. Brukner, o.c. T. 148/153, T. 154/35; D. Bojović, o.c. T. XVII/174
160. Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 4/3, 4
161. Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 19/3; I. Šarić, o.c. T. 7/5; I. Curk, Simpozijum Zenica, Sl. 2/14; O. Brukner, o.c. T. III/9, T. 110/17; D. Bojović, o.c. T. LXIX/603
162. Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 13/2, T. 23/8; O. Brukner, o.c. T. III/4
163. Ž. Demo, Podravski zbornik 82, T. 21/9; D. Bojović, o.c. T. XXVIII/265
164. cit. lit. ovdje i katalog u O. Brukner, o.c. 53/128
165. Z. Marković, Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini, katalog izložbe, Koprivnica 1984.
166. Novigrad: V. Hoffiller, ibid.; Starigrad: S. Kolar, Podravski zbornik 76, 110; Draganovec: Ž. Demo, Arheološki pregled 23, Beograd 1982, 71 i d.
167. Farkašić-bunar, Gola, Đelekovec-Hižakovo brdo: S. Kolar, Podravski zbornik 76, 107-110; Kunovec Breg: Ž. Demo, Podravski zbornik 82, 239 i d.; Novačka-Gradina: I. Šarić, Podravski zbor-

- nik 79, 139 i d.; Pepelara: neobjavljeno. Kasnoantička lukovičasta fibula nalazi se u Muzeju grada Koprivnice.
168. Nalaze s lokaliteta Cerine II otkrili smo u proljeće 1984. god.
169. J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća, Zagreb 1980, T. XXXVIII/7; isto i: P. Korošec, Zgodnjesrednjevska arheološka slika Karantanskih Slovanov, Dela 22/1, Ljubljana 1979, Sl. 33/1
170. Z. Vinski, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. ser. V, Zagreb 1971, 41 i d.; za nalaze uz međimursku siranu Drave v. npr.: Ž. Tomićić, Znanstveni skup Varaždin, 212
171. J. Fitz, Alba Regia XVIII, Szekesfehervár 1980, Abb. 12/166 (Gorstum)
172. F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda – do godine 1873, Zagreb 1916, 181 d.; Z. Vinski, o.c. 47 i d.
173. Zahvaljujem na informacijama direktoru MGK Franji Horvatiću koji je s tadašnjom arheologinjom Muzeja, Sonjom Kolar, u više navrata obilazio ove terene prilikom prvih dubokih oranja.
174. V. Budinsky-Krička, Královsky Chlmec, Materialia Archaeologica Slovaca, Nitra 1980, 63, T. III/4, T. VI/1, T. XIV/1, T. XXVIII/7 (8. na 9. st., ali i do početka 10. st.); B. Dostál, K časné slovanskému osídlení Břeclavi-Pohanska, Studie AUCŠAV v Brne r. X/2, Praha 1982, 41–46, Obr. 19/13, Obr. 18/1, 4, 6 (7–8. st.); B. Polla, Bratislava-západné suburbium, Fontes IV, Bratislava 1979, 324–325, Obr. 41/16, 17, T. IV/10–11 (9. st.); S. Čiglenečki, Arheološki vestnik 33–1982, Ljubljana 1983, 183, Sl. 4, 14, 16 (7–9. st.); J. Sláma, Mittelböhmen im frühen Mittelalter, Praehistorica V, Praha 1977, 203, T. 1/6–7, T. V/7, T. L/10, T. LI/1 (8/9–11. st.); J. Belošević, o.c. 25, T. LIX/4, T. LX/3, 6, 7 (8–9. st.); P. Korošec, o.c. T. 106 a, T. 107, T. 108, T. 110/1, T. 112/1 itd.; Ž. Tomićić, o.c. Sl. 2/2, Sl. 3/2, 5; D. Minić, Sirmium XI, Beograd 1980, 46, Pl. IV/7 (10–11. st.); M. Janković, Srednjovekovno naselje na Velikom Gradcu u X–XI veku, Beograd 1981, T. III/28, T. VII/29
175. slično: M. i Dj. Janković, Balcanoslavica 7, Prilep 1978, Fig. 7/3
176. S. Čiglenečki, o.c. Sl. 12 (7–9. st.); J. Kudrnáč, Klučov, Monumenta archaeologica XVII/Praha 1970, 173, Obr. 88/1 (10. st.); P. Korošec, o.c. T. 106 a–b; M. Janković, o.c. T. III/16, T. IV/20, T. IX/5 itd. (10–11. st.); D. Minić, o.c. Pl. 1/3 (10–11. st.), Pl. XII/11 (11–12. st.)
177. donekle slično: P. Korošec, o.c. T. 101/a; D. Minić, o.c. Pl. XII/1–4; M. Janković, o.c. T. II/44
178. npr. M. Janković, o.c. T. XIII/5
179. usp. B. Dostál, o.c. 68, Obr. 15/1, 1a
180. N. Klaić, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971, 208–212, 275–282, 491–507
181. I. Erdélyi, Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (publikacija dalje: Mitteilungen), 6, Budapest 1976, 75–79, T. 73 (karta)
182. Zs. Miklós, Mitteilungen 8/9, 1978/1979, T. 72, T. 75, T. 76; Zs. Miklós, Mitteilungen 10/11, 1980/1981, T. 17, T. 27; A. Walowy, Materialy archeologiczne II, Kraków 1960, 322–325, T. 1/5, T. III/5–9 itd.; M. Kwapieniowa, Materialy archeologiczne III, 1961, 258, T. I/9, T. II/6–8, 9–11; A. Michnai, Communicationes archaeologicae Hungariae, Budapest 1982, Abb. 19/5, 9, Abb. 20/11, 12, 16; I. Mažuran, Osječki zbornik V, Osijek 1956, 107–109, T. III/2, 3, 9, 10 itd.
183. A. Walowy, o.c. T. IV/2, 4, 5, 8; A. Michnai, o.c. Abb. 19/10; I. Mažuran, o.c. T. IV/10
184. M. Kwapieniowa, o.c. T. II/6–11 itd.; Zs. Miklós, Mitteilungen 10/11, T. 27; A. Walowy, o.c. T. III/4, 10, T. VIII/1, 3
185. A. Walowy, o.c. T. I/8, T. III/3;
186. približno: B. Kirschke, Fontes archaeologici Posnanienses XXXII–1981, Poznań 1983, ryc. 4/46, 49, ryc. 5/38, 40, 51; I. Mažuran, o.c. T. IV/13
187. B. Polla, o.c. 330, T. IX/6, 8
188. I. Mažuran, o.c. T. VI/2
189. o.c. 117 (autor, međutim, govori samo o mrežasto slikanim ornamentima, no radić će se najvjerojatnije uopće o slikanom posudu)
190. B. Polla, o.c. 330–331; B.M. Szóke–E. T. Szónyi–P. Tomka, Mitteilungen 8/9, 140
191. I. Mažuran, o.c. T. III/5, 11, 12, 16, 20, 21; K. Debska–Luty, Fontes archaeologici Posnanienses XXII–1971, Poznań 1972, 163, T. II/1–3, 6, 8
192. K. Debska–Luty, o.c. T. III/1, 43, 51; B. Kirschke, o.c. 92–98, ryc. 3–gore/al, a3, ryc. 3/–sredina/e4, c3, ryc. 4/1, 7, 1355, ryc. 5/51, 52
193. B. Polla, o.c. Obr. 108/4, 7; K. Debska–Luty, o.c. T. VI/6; A. Michnai, o.c. Abb. 3/11
194. I. Mažuran, Osječki zbornik VI, Osijek 1958, 122 i d.
195. R. Horvat u: Časti i dobru zavičaja, 100 i d.

Das Dorf Delovci befindet sich 12 Km südöstlich von Koprivnica, im fruchtbaren und sandigen Tal nördlich von Bilogora, auf der Strasse zwischen Novigrad Podravski und Hlebina. In der Umgebung gibt es kleinere Plateaus, auf denen man oft die Reste der ehemaligen Ansiedlungen vorfindet. Das Museum der Stadt Koprivnica führte im J. 1974. auf die Lokalität Poljane I die Ausgrabungen durch und registrierte die Teile des Fussbodens eines Hauses und 4 Gruben (der Leiter S. Kolar).² Am Beginn J. 1982 führte das Museum dringende Schutzgrabungen auf dem Fundort Grede I durch (»Podravka – Farm Abb. A), wo 49 Objekte festgestellt wurden (Leiter Z. Marković Abb. 1). Am Ende J. 1983 führte das Museum die Schutzgrabungen auf dem Fundort Poljane I (Leiter Z. Marković), so dass das Bestehen einer Feuerstelle und 3 Grubenobjekte festgestellt wurde. In der Nähe wurde die Existenz noch einiger Lokalitäten, die auf niedrigen Sanddünen formiert wurden (Grede II–VII, Beljevine I–II, Poljane II–III, Keljače und Strassentrassen–Bild 6).

BRONZEZEIT (18–8. Jh. v. Chr.)

Die älteste Funde von der Lokalität Poljane I gehören zur späten Phase der Vinkovci-Kultur mit den Einflüssen der Maros-Kultur (T. 1/1–6)⁵. Von aussen sind die Gefässe rot bis braun, von innen graublau. Die Ornamente sind ausschliesslich plastische Applikationen: schräger Balken unter dem Rand (T. 1/1,4), vertikal und horizontal ausgeschnittener Balken (T. 1/6), drei vertikale Balken (T. 1/3), knopfartige Applikationen (T. 1/2,5). Zu diesem Material gehören auch Steinaxte mit einem Loch für den Griff.⁶ Das Material zeigt Analogie zu Szöreg-Typ der Maros-Kultur,⁷ auch zu Vinkovci-Kultur^{8,9}. Zu der Bronzezeit in Nordwestkroatien (NWK) finden wir folgende Reihenfolge der Kulturen: 1. die späteste Phase der Vučedol-Kultur (Rudina I)¹⁰; 2. entwickelte Vinkovci-Kultur (Drljanovac)¹¹; 3. späte Vinkovci-Kultur (Poljane I); 4. die Variante der Kísaposteg-Kultur (Cazma)¹²; 5. Litzeneramik mit den Importe der Nordpannonischen inkrustierten Keramik (Koprivnički Ivanec – Piškornica)¹³.

Zur spätesten Phase der Urenfelderkultur gehört ein Teil des Materials vom Fundort Grede I (Ha B–Zeit). Im Objekt 26 wurde ein Bronzenarmband entdeckt, ornamentiert mit kurzen Einschnitten in einer Reihe (T. 1/7)^{19,22}. Im Objekt 25 (Wohngrube über 20 M lange, Abb. B) entdeckte man eine Bronzenadel mit vaseförmigen Köpfchen und einer Verdickung unter ihm, dann mit dünnem eingeschnittenem V-Ornament in 3 horizontalen Reihen unter Verdickung (T. 2/1)^{23,31}. Im Objekt 25 wurde auch Keramik mit falschem Schnurornament vorgefunden (T. 2/12)^{32,33}. Unter feiner Keramik in schwarzer, grauer, roter und brauner Farbe, findet man Tassen mit dem oder ohne Henkel (T. 2/5, 11, 13, T. 3/13)³⁴, kleine Amphoren mit kannelliertem Henkel (T. 1/12),³⁵ Schüsseln mit eingezogenen, und turbanartig oder senkrecht geripptem Rand (T. 2/2, 3, 9, T. 3/1),³⁶ ungerippte Schüsseln (T. 1/9),³⁷ tiefere Schüsseln mit ausgezogenem Rand, scharf abgesondert vom Körper (T. 1/8, T. 2/7, T. 3/5, 10, 12),³⁸ bikonische Schüsseln (T. 2/4),³⁹ bikonische, horizontale gerippte und gerinnte Schüsseln (T. 3/7),⁴⁰ Töpfchen mit kannelliertem und ein wenig ausgezogenem Rand (T. 2/10, T. 3/8),⁴¹ bombenartige Töpfchen mit kurzem zylindrischen Hals (T. 3/2),⁴² grosse Töpfe (Pitotos) zur Vorbereitung der Nahrungsvorräte (Abb. 2),⁴³ Grobe Keramik hat graue, rote und braun-gelbe Farbe. Die Formen sind: Töpfchen mit unebenen Wänden und eingezogenem Oberteil (T. 1/10, T. 2/8, T. 3/11),⁴⁶ Terrinen mit unebenen Wänden (T. 1/11, T. 2/14),⁴⁷ Töpfchen mit balkenartiger Applikation (T. 2/6),⁴⁸ Töpfe mit kannellierter Barbotine (T. 1/14),⁴⁹ ungesetzte Töpfe mit horizontalem Fingerabdruck (T. 1/13)⁵⁰, gebräuchliche Schüsseln. Zu dieser Periode zählt auch ein Teil des Materials vom Objekt 24, es gibt feine schwarz polierte Keramik mit Bündeln der Linien ornamentiert, die mit tropfenförmigen Einschnitten abgegrenzt sind.⁵¹ Auf der Lokalität Poljane I wurde schon längst eine hohle Bronzeaxt-Kelt gefunden, aber sie verschwand schon auf dem Terrain.

ÄLTERE EISENZEIT (8–2. Jh. vor Chr.)

Auf dem Fundort Poljane I gehören in dieser Periode die Gruben 1, 2, und 3 (Ausgrabung 1974). Im J. 1983 in der Sonde III⁵⁵ (Abb. C) wurden die Teile einer Feuerstelle, sowie Gruben IS, Grube SZ und Grube JZ entdeckt. Der untere Teil der Gruben wird mit dem Kot oder gebackener Erde festgestampft (Dicke 40 cm), weil die Gruben im Sand eingegraben sind (Abb. 3).

Feine Keramik ist in roter, brauner, grauer und schwarzer Farbe und von aussen merkt man das Überziehen mit schwarzer oder weisser Farbe, neben schräg eingeschnittenen Linien sind (T. 4/7).⁵⁶ Die Formen sind: Schüsseln mit eingezogenem Rand, manchmal kannelliert, aber meist ohne Kannellierung (T. 4/4, 14),⁵⁷ Töpfe mit mild horizontal geripptem, ausgezogenem Rand (T. 4/2),⁵⁸ Gefässe mit vertieftem Boden,⁵⁹ Töpfchen (T. 4/11), Gläser (T. 4/10),⁶¹ Pöppe mit gebnetem Rand (T. 4/5),⁶⁴ töpfe mit annähernd zylindrischem Hals (T. 4/1, 8).⁶³

Im J. 1974 wurden in Objekten dieser Periode auf dem Fundort Poljane I Töpfe mit dem Henkel am Hals vorgefunden⁷¹; grobe Töpfe in der Form der Situla,⁷² bombenartige Töpfe,⁷³ Töpfe mit zylindrischem Hals und Vertiefung am Bauch,⁷⁴ halbkugelige Schüsseln⁷⁴ usw. Bei der groben Keramik aus dem J. 1983 findet man Töpfchen-Krügeleif mit dem Henkel am Hals (T. 4/6),⁶⁷ Töpfchen am Füsschen (T. 4/12),⁶⁹ Schüsseln mit ein wenig ausgezogenem Rand (T. 4/13),⁷⁰ Es wurden auch pyramidenartige und bikonische Gewichte und runde Ringe. Das Material aus dem J. 1983 soll in die Periode zwischen 8. und 6. Jh. vor Chr. datiert werden^{77,80}.

DIE JÜNGERE EISENZEIT (2. Jh. vor Chr. – 1. Jh. nach Chr.)

Auf der Lokalität Poljane I gehörten zur späten Phase der jüngeren Eisenzeit im J. 1974 Haus 1 und Grube 4⁸¹. Auf der Lokalität wurde auch ein Henkel antiker Form und Ausführung gefunden (T. 7/9), was wahrscheinlich die Periode des Schlusses der Siedlung bezeichnet.

Auf der Lokalität Grede I wurden auch Objekte der späten Phase der jüngeren Eisenzeit: das sind Objekte 4, 5, 7, 8, 45, 46, 48, und wahrscheinlich auch 47. Objekt 4 ist eine Grube 5 M lang, bewahrte Breite ist 2, 5, und Tiefe 1,80 M. Da sind 3 geschädigte Bronzefibel gefunden (T. 5/2–4), eine Eisenaxt mit der Öffnung für den Griff auf der oberen Seite (T. 5/1), ein Bruchstück eines Messers aus Eisen (T. 5/5). Die Fibel des Typs Jarak (T. 5/4, wahrscheinlich auch 3) haben viele Analogien^{84–91}, und einfachere Fibel (T. 5/2)^{92–94} und Eisenaxte^{95–101} auch. Die Keramik hat übliche Charakteristiken dieser Periode, und wurde vorwiegend auf schnellrotierender Töpferscheibe ausgearbeitet. Die Formen der schwarzen, grauen und roten Gefässe sind: Schüsseln (T. 5/6–8, 10, 12–13),¹⁰² Töpfe oder Terrinen mit Verdickung am Rand (T. 5/9),¹⁰³ graphitierter und kammartig ornamentierte Töpfe (T. 5/11).¹⁰⁴ Objekt 7 ist eine 14 M lange und 1,3 M tiefe Grube. Die Breite des Objekts ist leider wegen des Charakters der Ausgrabung nicht sicher. In dieser Grube wurde eine Eisensichel (T. 6/4),^{106–108} eine Eisenkeile (T. 6/3), ein Teil Des Pluges (T. 6/2)¹⁰⁹ und ein Kratzer (T. 6/1) gefunden. Die Gefässe sind auch üblich (T. 6/5, 6, 8, 9, T. 7/13–15). In Objekten 4 und 7 fand man graphitierter und kammartig ornamentierte Keramik, sowie auch fein geformte rote Gefässe, die in zweite Hälfte des ersten Jh. vor Chr. datiert wird.⁸³ Hier fehlen manche charakteristische keramische Elemente vom Gebiet des Stammes Scordisci¹¹⁰ oder Taurisci¹¹¹. Objekt 48 war 7 M lang und hatte sichtbar eingebackene Schicht und es handelt sich wahrscheinlich um Fussboden des Hauses. Es scheint, dass die Römer nach dem misslungenen Aufstand vom 6–9. Jahr nach Chr. ein Teil Bevölkerung entvölkerten, weil in der Umgebung nur eine antike Lokalität (Grede VII) vorgefunden wurde, während 3 Fundorten in der späten Phase der jüngeren Eisenzeit existierten (Grede I und III, Poljane I).

ETHNISCHES PROBLEM IN DER JÜNGEREN EISENZEIT IN NWK

Heute kennt man 36 latenezeitliche Fundorte in NWK. Sie wurden wenig untersucht, so dass es schwer fällt, präzisere Schlüsse zu ziehen. Doch auf fast allen Lokalitäten mit Keramik wurden auch späte Elemente gefunden. Von 36 latenezeitlichen Fundorten graviert 23 zum Drautal, zum Savetal 3, und im vorwiegend gebirgigem Teil sind 10 Fundorte. Die Waffen wurden auf 9 Lokalitäten gefunden: Durđevac-Hotel (Eisenschwert),¹²⁴ Soderica (Eisenlanze),¹²⁵ Jagnjeda (Eisenlanze),¹²⁶ Vojakovac (Schwert, Kriegsmesser, bandförmige Umbo des Schildes, gedelte Kette)¹²⁷, Veliki Kalnik (gebogener Eisenlanze, runder Umbo des Schildes),¹²⁸ Bartolovec (Eisenschwert in der Scheide),¹²⁹ Donja Voća – Kuserbanj brljec (eisernes Kriegsmesser),¹³⁰ Zagreb (eisernes Kriegsmesser),¹³¹ Podused-Rude (Vranjak; Eisenlanze).¹³² Der Schmuck wurde auf 5 Lokalitäten gefunden: Ferdinandovac – Bakovići (Bronzearmband),¹³³ Kloštar Podravski (Bronzenfibel)¹³⁶, Sigetec Ludbreški (Armband aus Glas)¹³⁷, Kuzelin (Bronzenfibel)¹³⁸. Das Werkzeug wurde vorläufig nur auf 2 Lokalitäten gefunden: Delovci – Grede I und Vojakovac (eisernes Rasiermesser)¹³⁹. Münze, einzeln oder wie Münzfunde, wurde auf 9 Lokalitäten gefunden: Kloštar Podravski – Kozarevac, Ribnjacka, Šemovci, Narta, Krizovljan, Varaždin Breg – Banšćina, Krizevci, Veliki Kalnik und Kuzelin. Einzelne Funde sind auf 3 Fundorten gefunden (Krizevci, Veliki Kalnik, Kuzelin) und Münzfunde (haufenweise), von 3 bis 1. Jh. vor Chr., auf übrigen 6 Lokalitäten.¹³³

Ausschliesslich keramische Befunde wurden auf 15 Lokalitäten gefunden: Virje-Mackovica, Delovci-Poljane, Srdinac-Raičev breg (früher falsch: Plavšnica)¹²², Koprivnički Bregi-Seče, Koprivnica-Cerine, Sokolovac-Ograde, Goričan, Domašinec, Ludbreški Ivanec-Točak, Apatovac-Gradec, Stefanec-Sarnjak Korlatina, Varaždin Breg-Šaulovec, Varaždin-Brezje, Vindija, Velika pečina¹²³. Keramische Befunde fand man auch auf 4 Fundorten mit gemischtem Material.

Strabon erwähnt den Handel von Taurisci und Pannonii in Siscia¹⁴⁰. Wir sind der Meinung der Volksstamm Iasi erkennen kann (Pannonii), deren Gebiet sich von Daruvar bis Varaždinske Toplice erstreckt, wie dies die antiken Quellen bezeugen¹⁴². Plinius sagt, dass Taurisci und Scordisci unmittelbar an Mons Claudius grenzen¹⁴⁴. Wir sind der Meinung, dass das Moslavačka gora sein könnte, dazu

nördlicher davon etwas östlicher Raum. Taurisci aus Dolenjsko waren nicht so zahlreich, um den ganzen Raum zu besiedeln, aber er steht unter ihrer politischer Kontrolle.

Die meisten Latenezeitbefunde in NWK entspricht der Stufe Beograd 3 nach D. Božić und Stufen 4,5 und 6 der Gruppe Mokronog nach M. Guštin¹⁴⁹. Real ist zu erwarten, das Kelten (Taurisci, sowie später Latobici) den Raum um Zagreb anstedelten, wahrscheinlich entlang der Save.^{150, 151} Der Prozess der Lateniesierung des Raumes des Volksstammes Iasi, unserer Meinung nach (Stand der Forschung in Betracht ziehen) verlief folgendermassen: zur Phase I-cca 250-150 J. vor Chr. (Zeit der zeitweiligen keltischen Einflüsse) gehörten Münzfunde aus Ribnjačka und Narta¹⁵², dazu Bronzenarmband aus Ferdinandovac. In der Phase II überwiegen die Elemente der La Tene-Kultur, aber die Lateniesierung wurde noch nicht zu Ende geführt (cca 150-75. J. vor Chr.): hier gehören die Waffen aus Vojakovac und Voća Donja, wie Münzfunden aus Kozarevac, Križovljan und Semovci. Zur Phase III (der vollständigen Lateniesierung-cca 75 Jahr vor Chr.-Hälfte des ersten Jh. nach Chr.) gehören auch Waffen aus Bartolovec, Zagreb und Kalnik, Münzen aus Krizevci, Kalnik und Kuzelin, Schmuckbefunde in Kloster und Siedlungszonen der Lokalitäten um Delovi. Zur Phase IV (1. Jh. nach Chr.-Beginn der Romanisierung der Iasi) gehört vielleicht ein Teil des Materials von der Lokalität Kunovec Breg und Grede VII.

RÖMERZEIT UND VÖLKERWANDERUNGSZEIT (1-9. JH. NACH CHR.)

Im J. 1983 entdeckten wir eine Trasse antiker Strasse von groben Steinen, die die Richtung neben Poljane II nach Hlebline und weiter bis Gola einschlug, und südlich neben der Lokalität Grede VII nach Novigrad Podravski, wo früher römische Architektur (V. Hoffiller)¹⁵⁴ und antike Strasse¹⁵⁵ entdeckt wurde. Die zahlreiche antike Keramik, die wir auf dem Fundort Grede VII, südöstlich von Grede I, zeigt frühere Charakteristiken (Ende des 1. und 2. Jh. nach Chr.)¹⁵⁴. Die Formen der feinen Keramik, die graue, grau-schwarze, rote und rot-braune Farbe hat, sind grösser Schüsseln mit geebnetem Rand (T. 8/8)¹⁵⁶, grössere Töpfe mit hochemgebettem Rand (T. 8/3)¹⁵⁷, kleinere Töpfchen mit besonders profiliertem Oberteil (T. 8/2)¹⁵⁹, grössere Krüge mit profiliertem Henkel (T. 8/1,6)¹⁵⁹ Schüsseln und Teller. Die grobere Gefässe ist brauner, grau-brauner und rötlicher Farbe, mit ein bisschen unebenen Wänden. Die Formen sind: Töpfe (T. 8/5)¹⁶¹, Töpfchen (T. 8/4)¹⁶², Terrinen (T. 8/7)¹⁶³ und Schüsseln. Ab und zu sind die Gefässe mit den Bündeln der welligen Linien ornamentiert (T. 8/7)¹⁶³.

Sowie auch bei Gefässen aus Kunovec Breg wird der Einfluss des einheimischen Substrats sichtbar (zB. T. 8/4,5,8-vergleiche mit der Keramik um Delovi). Rechnen wir die Reste der Strasse nicht, bestehen jetzt 30 Fundorten aus Antike-Zeit in der Gemeinde Koprivnica. Auf 3 Fundorten sind die Reste der Architektur (Novigrad Podravski-Brežanec, Stari Grad, Draganovec)¹⁶⁶, und in 6 Nekropolen (Farkašić-Brunnen, Gola, Kunovec Breg, Novačka-Gradina, Pepelara, Đelekovec-Hižakovo)¹⁶⁷. Die Münze wurden auf 11 Lokalitäten konstatiert, einzeln oder wie Münzfunden: Novigrad Podravski, Gola, Novačka, Kunovec Breg, Drnje, Imbriovec, Ladislav Sokolovački, Hlebline, Sigetec bei Drnje, Stari Grad, Vojvodinec. Die übrigen antiken Befunde sind: Đelekovec-Cirkvišće, Đelekovec-Cmrkova agacija, Đelekovec-Gradišće, Đelekovec-Krčić, Farkašić A, Gabajeva Greda, Gola-Fuzetić, Jagnjeđe, Koprivnica-Ul. JNA, Koprivnica-Cerine II, Koprivnički Bregi-Seče, Kutnjak-Stari dvori, Soderica. Obwohl wir wenig über diese Bevölkerung wissen, nehmen wir an, obschon die Zahl der Lokalitäten klein ist, dass sie zum Teil ethnisch unverändert blieb.

Mit der Antike verbunden erwähnen wir auch den Befund der Axt mit einer Verstärkung hinter der Öffnung für den Griff, die auf der Lokalität Keljače vorgefunden wurde (T. 9/1). Analogien gibt es während der Völkerwanderungszeit (7-9. Jh.)¹⁶⁹, aber auch in der Antike¹⁷¹. Wenn sich herausstellt, dass die Axt aus der Völkerwanderungszeit stammt, dann gehörte sie wahrscheinlich zur Zeit des avarsch-slawischen Stammes.

DAS SLAWISCHE MITTELALTER (9-16. Jh.)

Die mittelalterlichen Befunde wurden auf allen bekannten Fundorten um Delovi festgestellt, ausser auf dem Fundort Grede VII. Das frühe Mittelalter (9-11. Jh.) wird mit Befunden auf den Lokalitäten Grede I, Poljane I, Grede II und Grede V vertreten. Durch die Ausgrabungen im J.1982 auf Grede II und Grede I konstatierte man, dass zu diesem Zeitabschnitt Objekte 6, 15 und 22 gehören. Zum entwickelten Mittelalter (12-erste Hälfte 14. Jh.) gehören sicherlich Objekte: 9,13,16,19,30,33,35,37,40,43 und 49. Zum späten Mittelalter gehören Objekte 34 und 38. Allgemein gehören zum Mittelalter, ohne präzisere Möglichkeit der Datierung, Objekte 3, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 20, 21, 31, 32, 41, 44.

Die frühmittelalterliche Keramik (Tfe und Töpchen vorwiegend kürzeren und engeren Hals vom Schulter und wurden mit mehreren, unregelmässigen Wellenlinien ornamentiert, links geneigt, manchmal in 2 Reihen (T. 9/2-4,6)¹⁷⁴. Ein Teil der Keramik hat je 2 horizontal gerinnte Linien. Hier wurde auch ein Eisenkratzer (T. 11/5)¹⁷⁵ entdeckt. Im Objekt 15 gab es Töpfe mit gerade abgehacktem Rand und 2 Reihen der mehrfachen Wellenlinien von Aussen und mit einer Reihe an der Innenseite des Randes (T. 10/1)¹⁷⁶, sowie auch jener mit verdicktem Rand und einlinigen Wellenlinie (T. 10/2)¹⁷⁷. Zu dieser Periode gehört auch Objekt 22 (kleine Grube, 2x1 M)¹⁷⁸. In diesem Teil von Kroatien werden keine Ungaren angesiedelt, weder früher noch später, daher gehört dieses Material ausschliesslich der slawischen Bevölkerung.¹⁸¹

Die Keramik aus Objekt des entwickelten Mittelalters (T. 11/1-4) ist in grauer, brauner, rötlicher, aschiger und schwarzer Farbe, manchmal auch verrusst. In Objekten dieser Periode wurde auch viel Schlacke entdeckt, was vom Bestehen des Schmiedehandwerks zeugt. Von Eisengegenständen wurde ein Eisenkratzer (T. 11/7) und ein Plättchen unklarerer Verwendung entdeckt (T. 11/8). Die Ränder der Gefässe sind gegliedert (T. 11/1-3)¹⁸² oder besonders gerundet und ausgezogen sind (T. 11/4)¹⁸³.

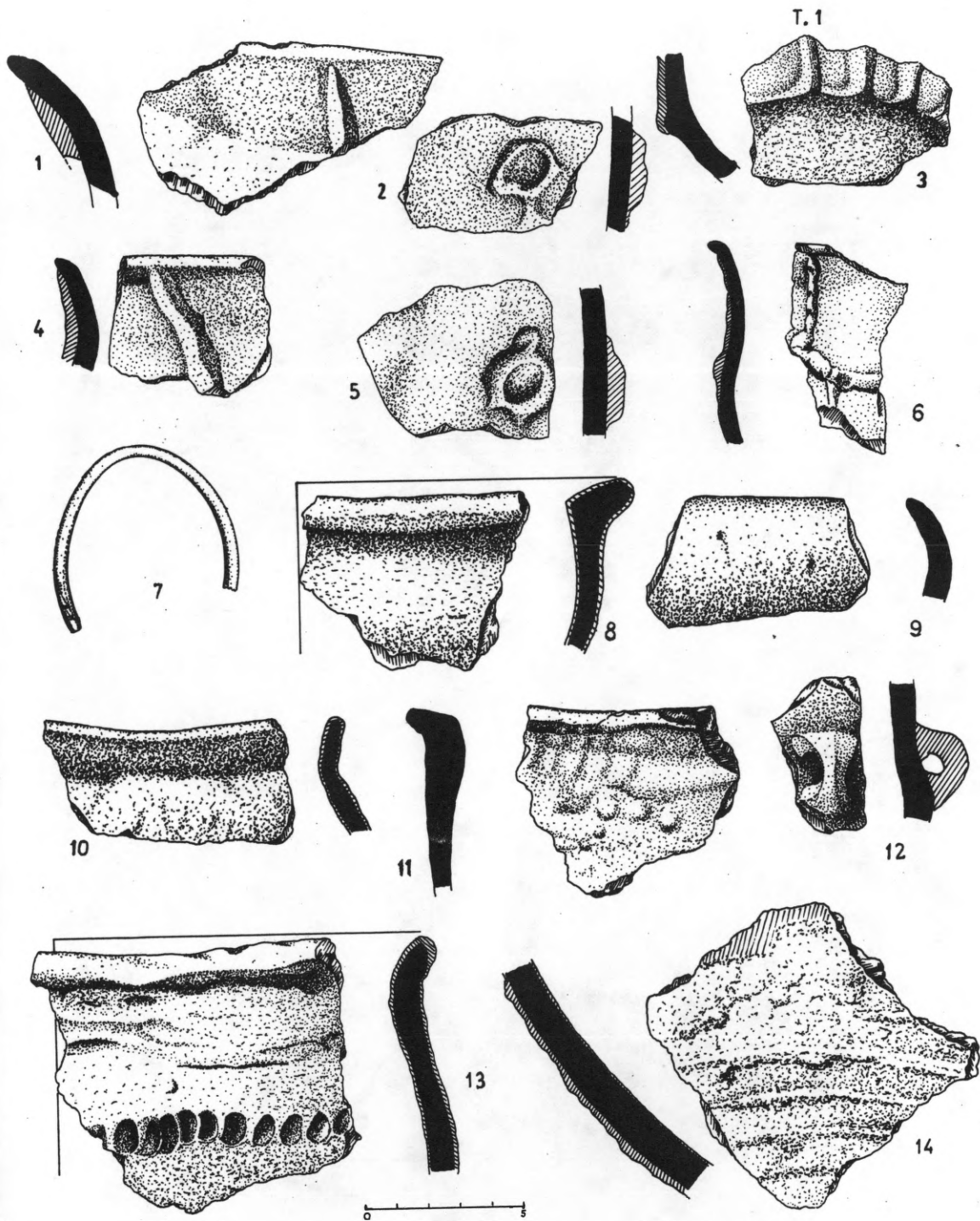
Die Keramik hat eingeschnittenes Ornament der einlinigen Wellenlinie (T. 11/1), der horizontalen Linien und der Nägelabdrucke. Besonders charakteristisch ist die horizontale Rippung der Töpfe in grösserer Zahl, dazu Ränder mit Einschnitten¹⁸⁵. Von den Formen findet man eierförmige Töpfe, breite und grosse Schüsseln mit dicken Wänden¹⁸⁷ vor. Objekt 32 war eine 10 M lange und 1,5 M breite Grube. Objekt 33 ist manche Grabstätte (es ist unmöglich, dass es sich um eine Nekropole handelt), aber es wurde nur ein Teil entdeckt. Objekt 44 ist ausgebrannter Fussboden eines Hauses.

Die spätmittelalterliche Keramik ist grau, schwarz, rot, aschig und ocker. Die Formen sind: Töpfe mit gegliederten und ungegliederten Rändern (T. 10/3-5, 7-11), Teller und Schüsselchen (T. 10/6)¹⁸⁸, grössere Terrinen und gerippte Ofenkacheln. Gerippte Keramik in ocker Farbe hat gerippte, gemalte, rote Streifen (T. 10/10)¹⁸⁹. Im Objekt 38 wurde auch ein Gefäss mit einer Glazur an der Innenseite¹⁹⁰ gefunden. Die Analogien weisen auf die 2. Hälfte des 14. Jh. und bis zur ersten Hälfte des 16. Jh.^{191, 192} hin.

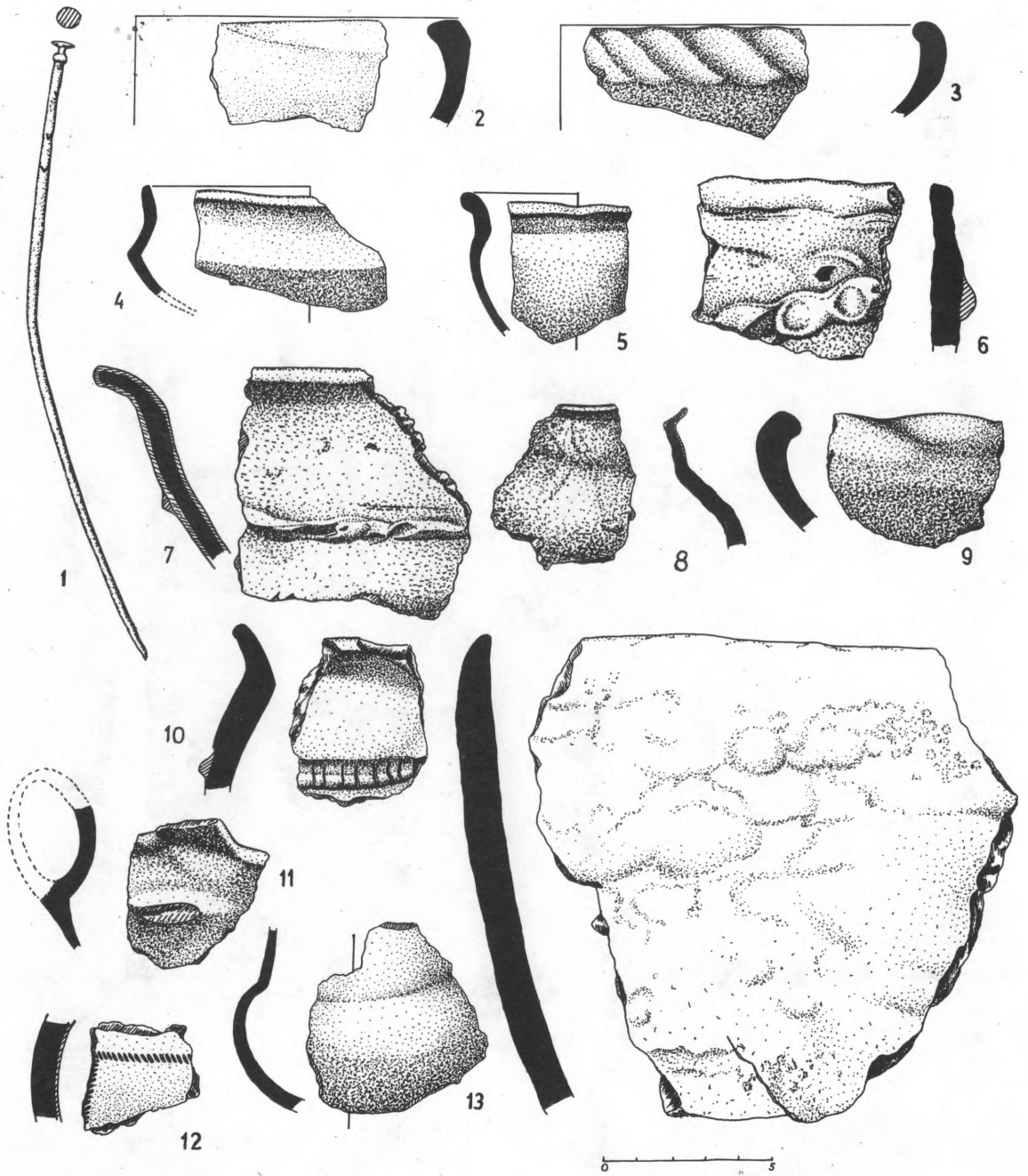
Im Objekt 34 fand man ein Eisenmesser (T. 11/6)¹⁹³. Objekt 38 ist ein Fussboden eines selch eingegrabenen Hauses, das 2 Räume hatte (Abb. 5). An Rändern des Hauses gab es ein wenig Schotter. Im nordöstlichen Teil war Asche-stelle eingegraben (in der Tiefe vom 40 cm). Die Räume waren in der Mitte in der Tiefe von 20 bis 50 cm und an Rändern cca 10 cm eingegraben. Da keine spätere Befunde fand, sind wir der Meinung, dass diese und andere Siedlungen aus der Umgebung während des Türkenandrangs zu existieren aufhörten, wenn die alte Bevölkerung in den Westen zog (Mitte des 16. Jh.)¹⁹⁴. Soviel es heute bekannt ist, gehörten diese Siedlungen zum Besitz des Archidiaconatus Komarnica in der südlichen von Novigrad Podravski), das am Besitz des kroatisch-ungarischen Königs (mit dem Sitz in Kamengrad, südlich von Koprivnica) im Westen grenzte.

Obwohl die Völkerwanderungszeit nicht genügend klar ist, bestätigen die Befunde von diesen Lokalität die Kontinuität der Besiedlung des Terrains um Delovi von cca 18. Jh. vor Chr. bis 16. Jh. nach Chr.

(Übersetzung: Petar Lacković)

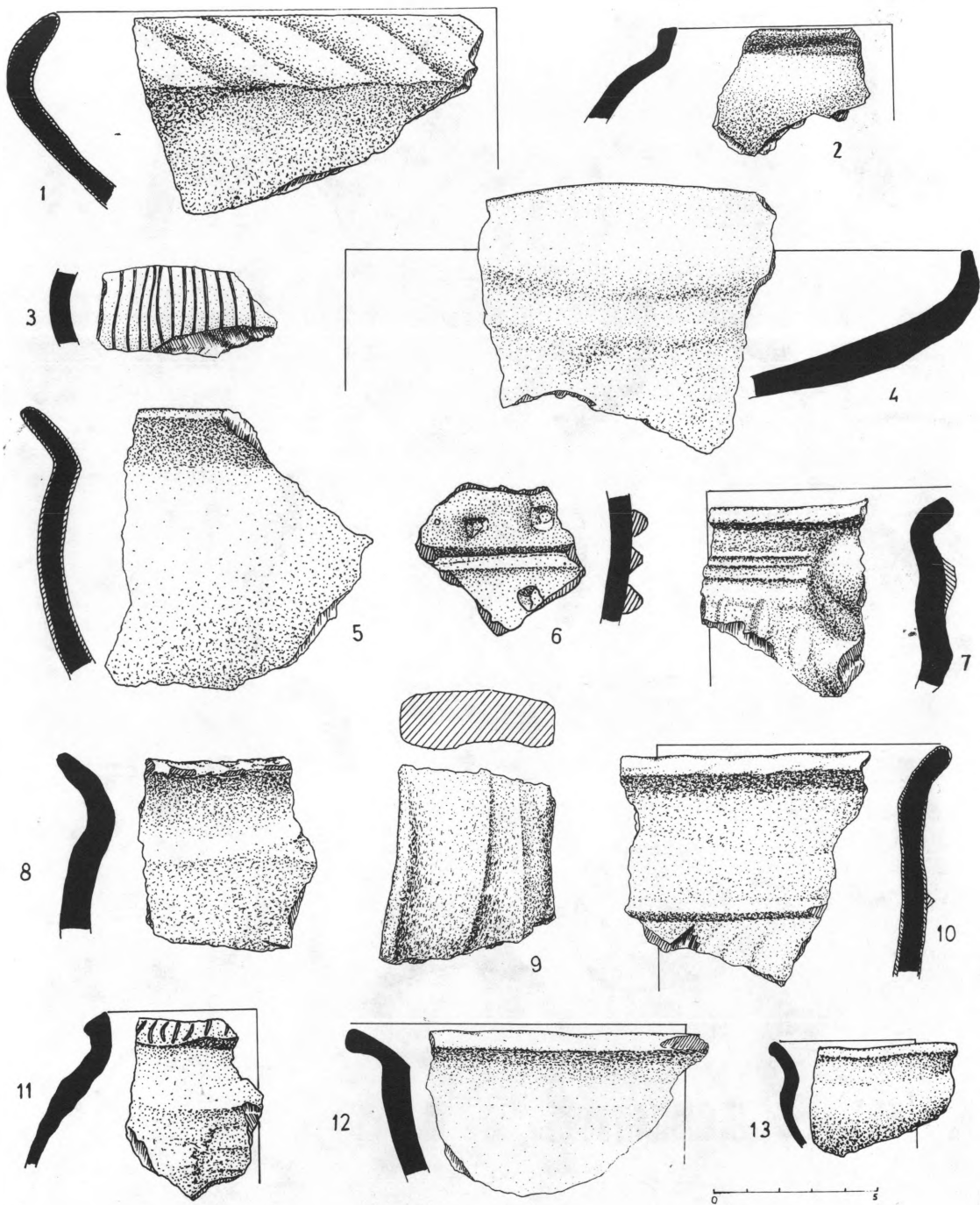

T. 1 1-6: rano brončano doba (Frühbronzezeit), Delovi-Poljane I, površinski nalazi (Oberfläche)
 7: kasno brončano doba (Spätbronzezeit), Delovi-Grede I/1982, objekt 26
 8-14: prijelaz brončanog u željezno doba (Übergangsphase von Bronze bis Eisenzeit), Delovi-Grede I/1982, objekt 25
 7: bronca (Bronze)

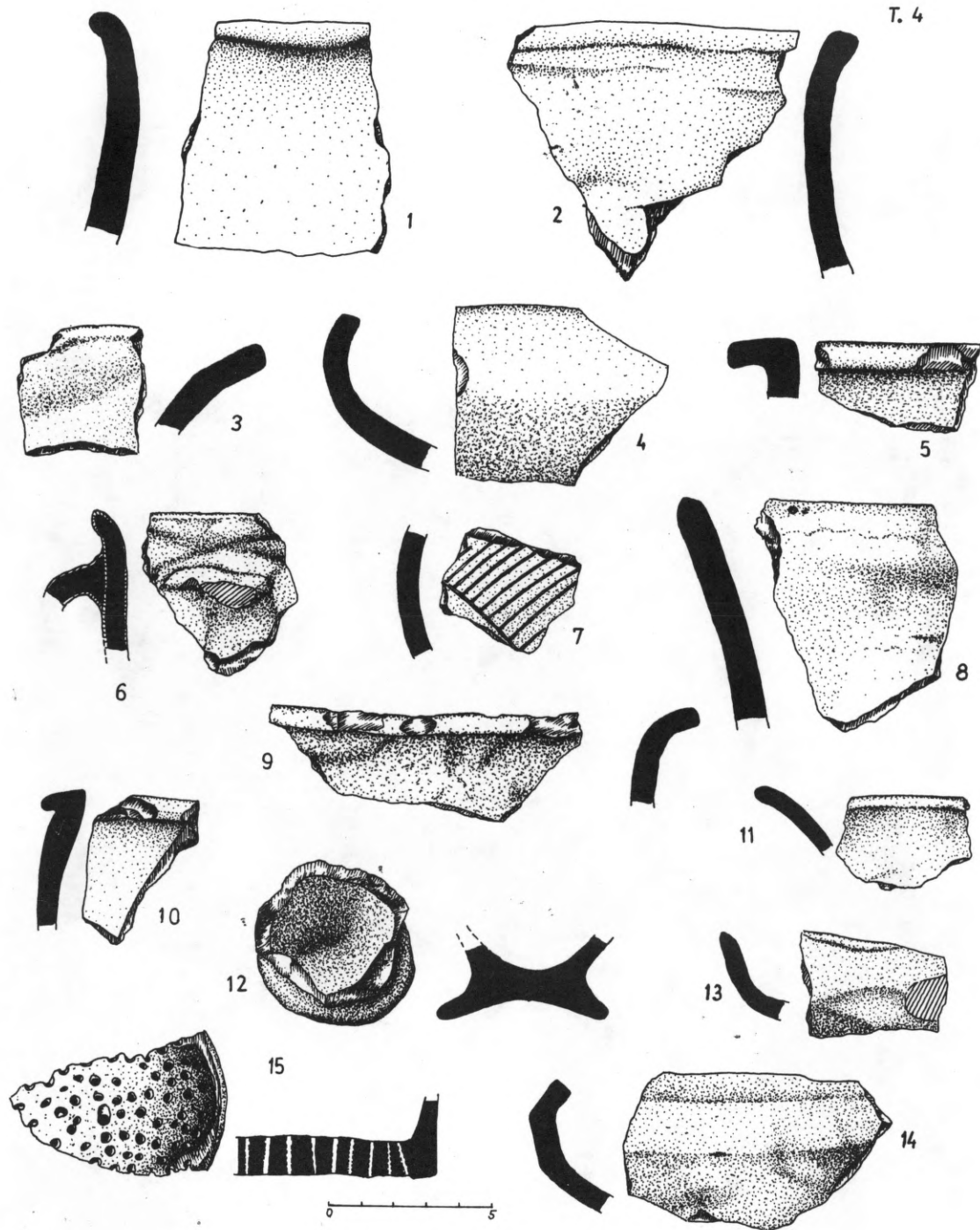

T. 2 1-14: prijelaz brončanog u željezno doba (Übergangsphase von Bronze bis Eisenzeit), Delovi-Grede I/1982, objekt 25
 1: bronca (Bronze)

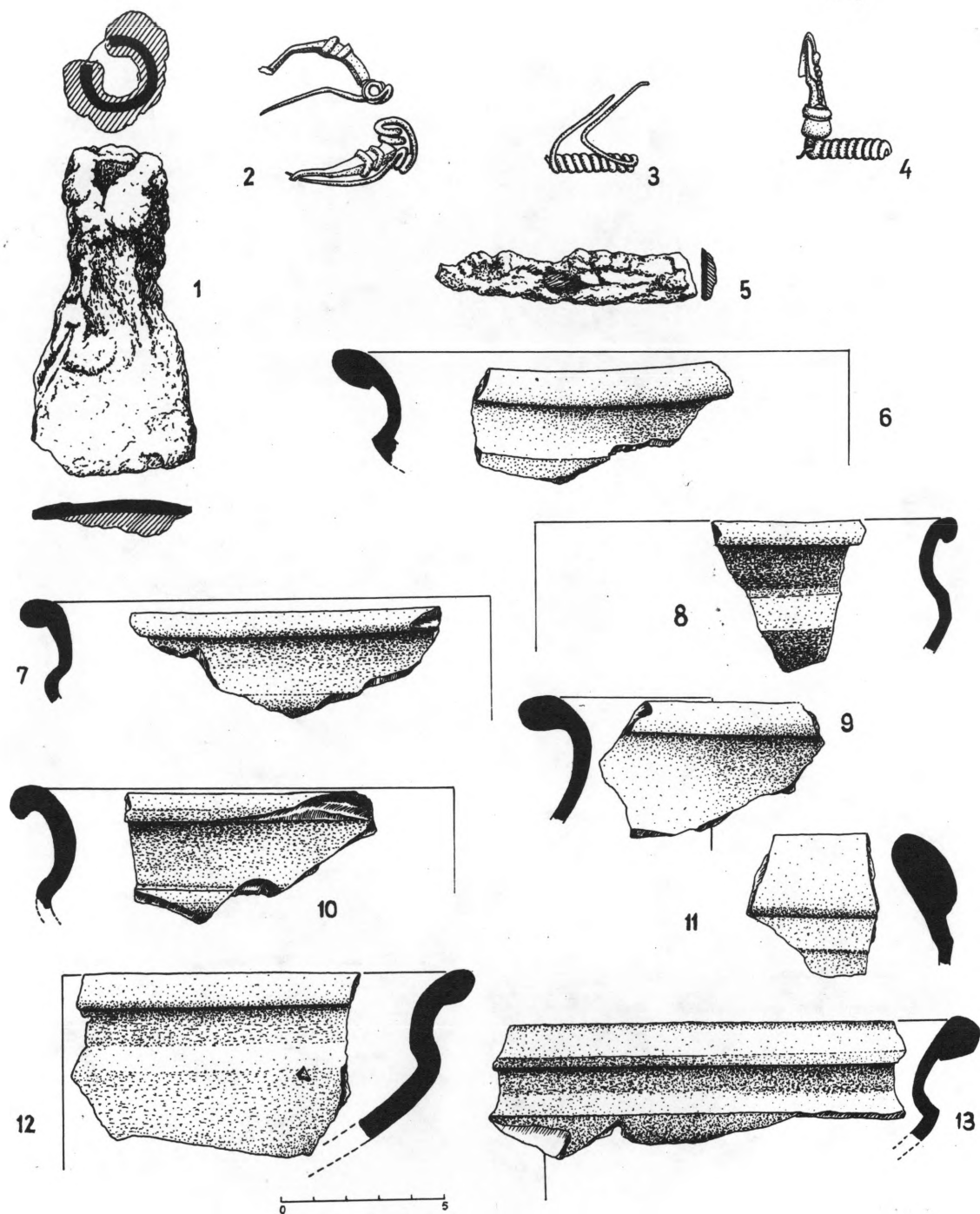

T. 3 1-13: prijelaz brončanog u željezno doba (Übergangsphase von Bronze bis Eisenzeit), Delovi-Grede I/1982, objekt 25

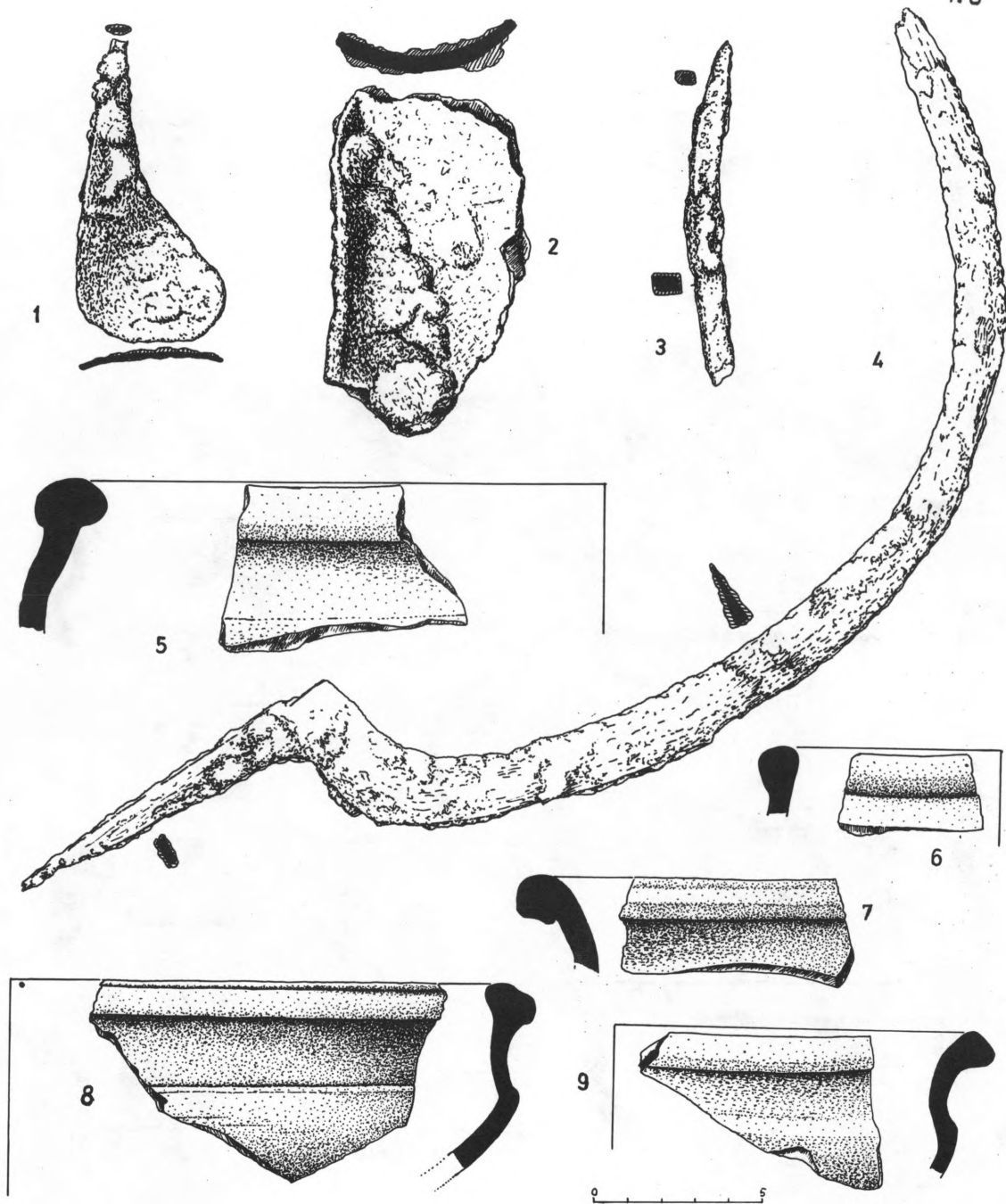

T. 4 1-14: starije željezno doba (ältere Eisenzeit), Delovi-Poljane I/1983;
 15: Delovi-Grede I, površinski nalaz (Oberfläche)
 1-8: jama SZ (Grube SZ), 9-14: sonda III (Sonde III)

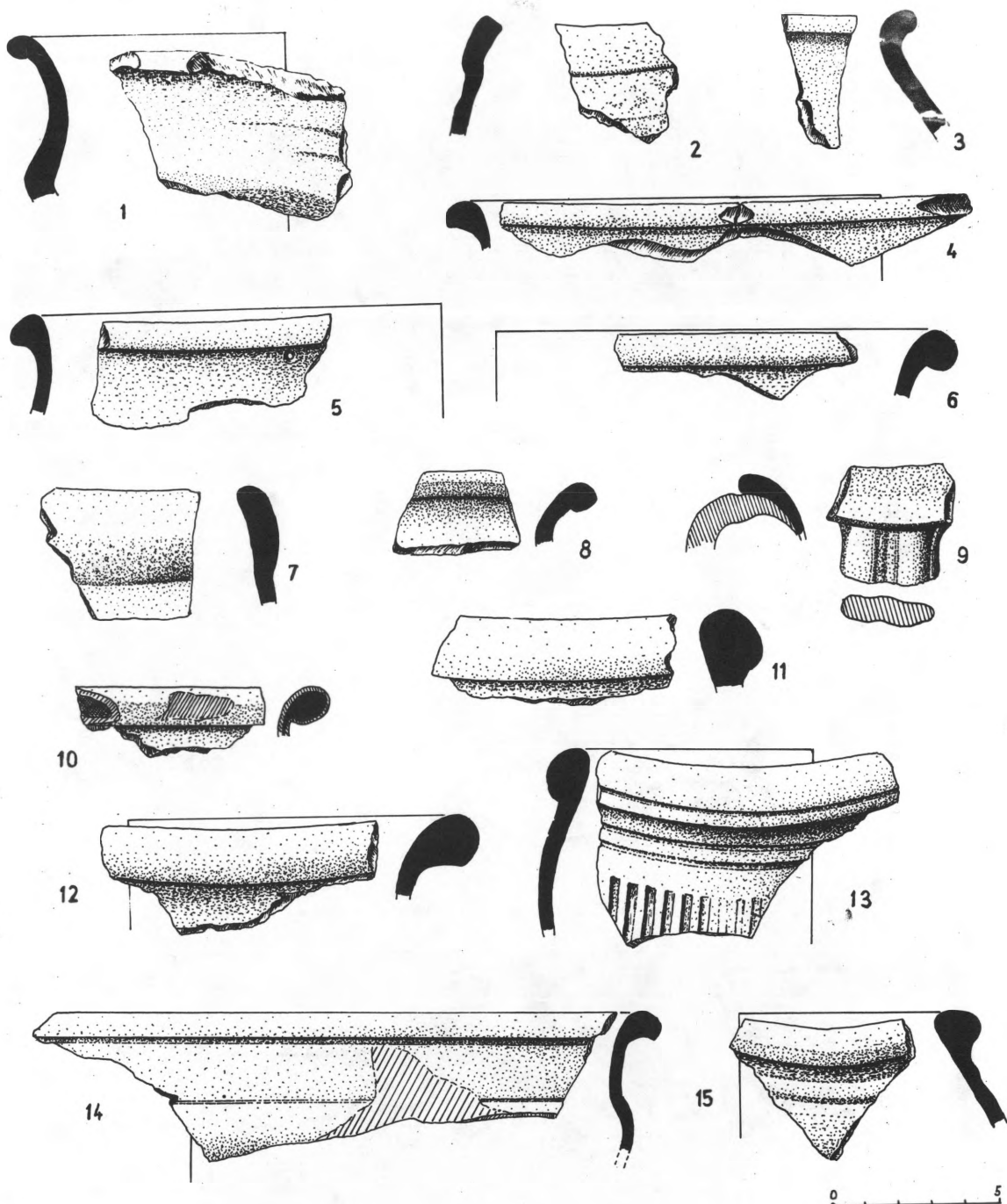
T. 5 1-13: mlade železno doba (jüngere Eisenzeit), Delovi-Grede I/1982, objekt 4;
1, 5: železo (Eisen), 2-4: bronca (Bronze)

T. 6

T. 6 1-9: mlade železno doba (jüngere Eisenzeit), Delovi-Grede I/1982, objekt 7;
1-4: železo (Eisen)

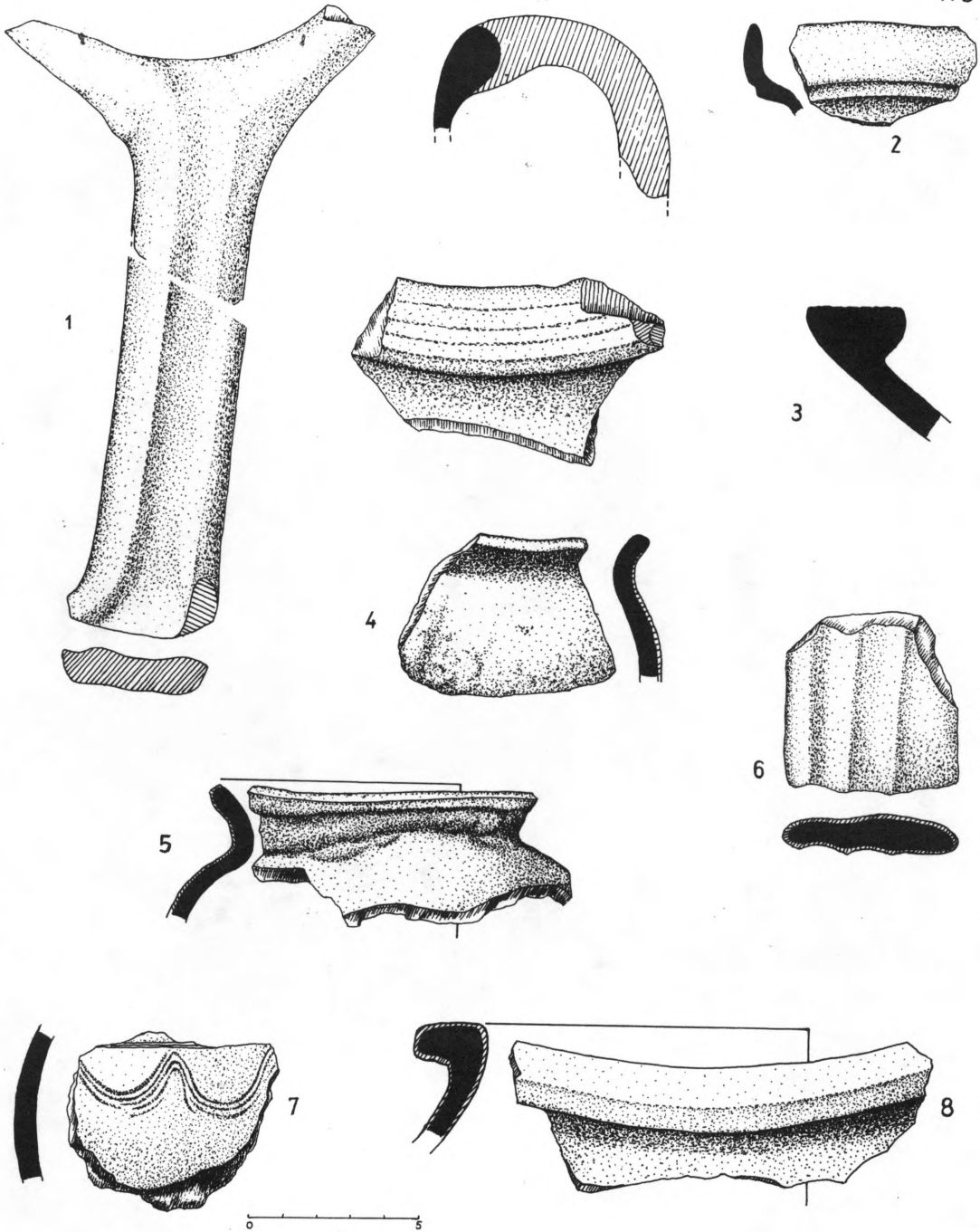

T. 7

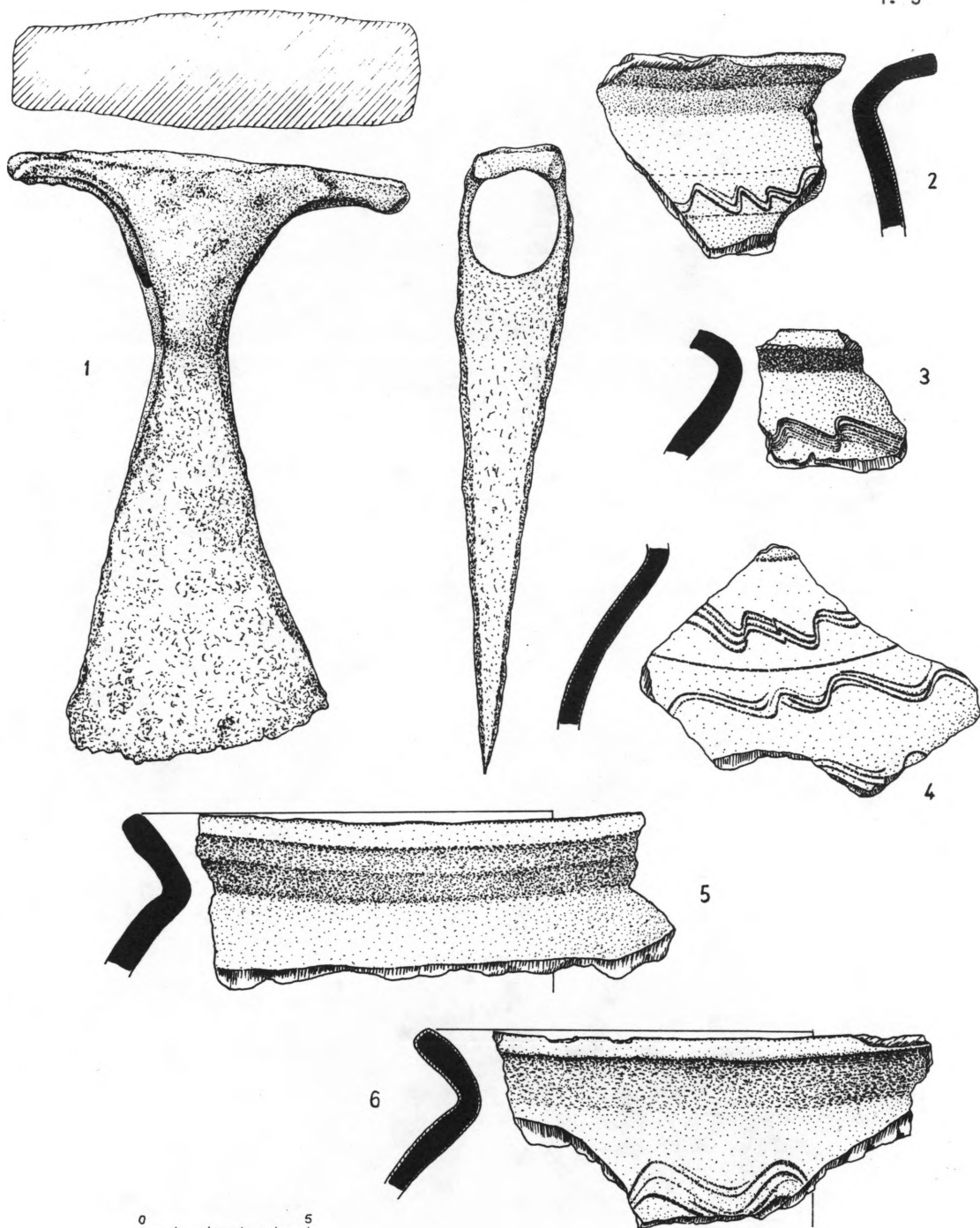
1-15: mlade željezno doba (jüngere Eisenzeit)

1-12: Delovi-Poljane I/1974 (1-2: jama-Grube 3; 3-6: jama-Grube 4; 7-12: površinski nalazi - Oberfläche);

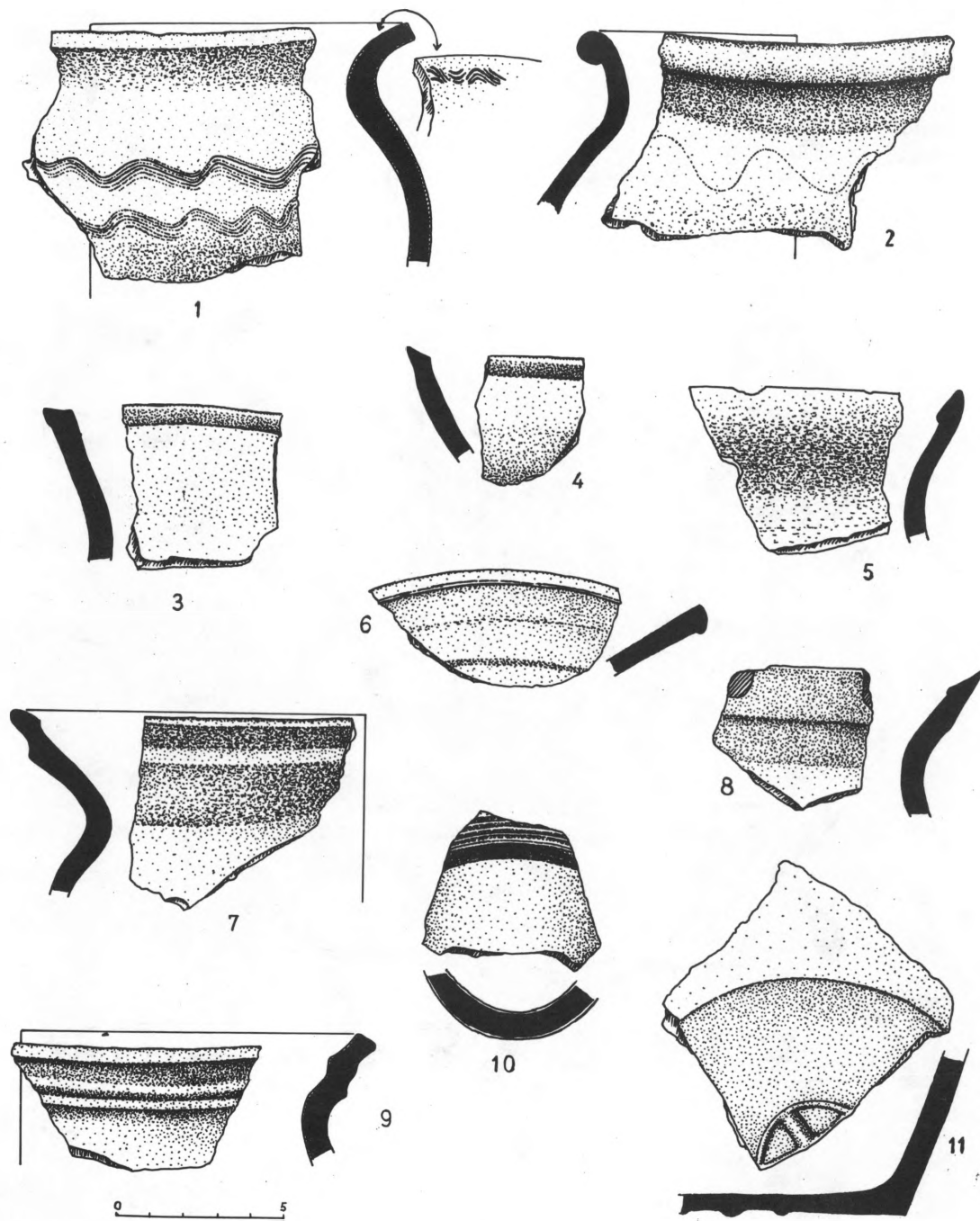
13-15: Delovi-Grde I/1982, objekt 7

T. 8 1-8: antika, Rimsko carstvo (Römerzeit), Delovi-Grade VII, površinski nalazi (Oberfläche)

T. 9 1: seoba naroda? (Völkerwanderungszeit?), Delovi-Keljače, površinski nalaz (Oberfläche);
 2-6: rani srednji vijek (Frühmittelalter), Delovi-Grede I/1982, objekt 6

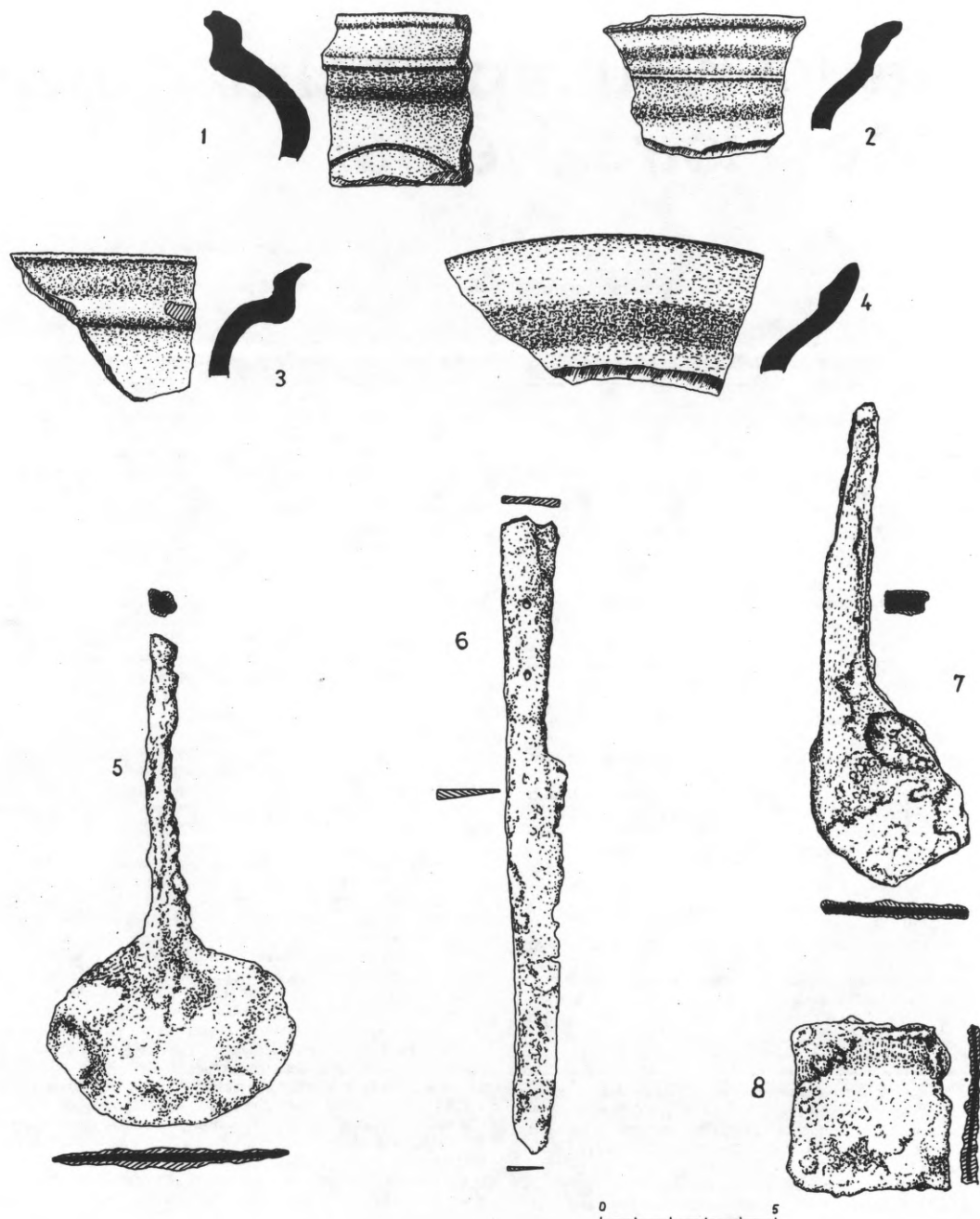
T. 10 1-2: rani srednji vijek (Frühmittelalter), Delovi-Grede I/1982, objekt 15

3-9: kasni srednji vijek (Spätmittelalter), Delovi-Grede I/1982, obj. 38

10: kasni srednji vijek, Delovi-Grede I/1982, obj. 34

11: razvijeni ili kasni srednji vijek (entwickelte-oder Spätmittelalter), Delovi-Grede I/1982, površina (Oberfläche)

T. 11

1-8: srednji vijek (Mittelalter), Delovi-Grede I/1982

1-4: objekt 35; 5: objekt 6; 6: objekt 34; 7: objekt 20; 8: objekt 41;

5-8: željezo (Eisen)